Sofomàquia lacònica, o guerra de la Ciència contra la Ignorància

Discurs inaugural del curs 1612-1613

John Leslie

Universitat de Barcelona

Sofomàquia lacònica, o guerra de la Ciència contra la Ignorància

Figura 1. La Universitat de Barcelona i la rambla dels Estudis. Detall de la vista de Barcelona d'Anton van den Wyngaerde (1563). *Villes d'Espagne*. Fons Felip II, rei d'Espanya, 1527-1598. Viena, Österreichische Nationalbibliothek.

Sofomàquia lacònica, o guerra de la Ciència contra la Ignorància

Discurs inaugural del curs 1612-1613

John Leslie

Universitat de Barcelona

© Edicions de la Universitat de Barcelona
Adolf Florensa, s/n, 08028 Barcelona, tel.: 934 035 430
comercial.edicions@ub.edu, www.edicions.ub.edu

Dipòsit digital: https://hdl.handle.net/2445/223549

Data d'edició: 2025

Aquest document està subjecte a la llicència de Reconeixement-NoComercial-SenseObraDerivada de Creative Commons, el text de la qual està disponible a: http://creative commons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/.

Sumari

John Leslie i nosaltres, per Joan Guàrdia Olmos 9
La Universitat de Barcelona, 1450-1714: algunes notes, per Agustí Alcoberro Pericay 11
John Leslie i el discurs inaugural del curs 1612-1613, per Alejandra Guzmán Almagro 17

Sophomachia laconica, vel Scientiae et Ignorantiae bellum. Edició facsímil. . . 27

Sofomàquia lacònica, o guerra de la Ciència contra la Ignorància. Versió catalana d'Alejandra Guzmán Almagro 45

John Leslie i nosaltres

He llegit el discurs de John Leslie i els textos d'Agustí Alcoberro i Alejandra Guzmán Almagro en relació amb la seva estada a la Universitat de Barcelona. He quedat fascinat. M'ha costat ben poc fer-me una idea del personatge i de la seva transcendència i he gaudit enormement de saber que la història de la nostra universitat és una font inesgotable de sorpreses i de relats històrics que no deixa de mostrar la nostra rellevància històrica com a institució de referència. Així, John Leslie s'ha incorporat a la nostra cosmogonia particular.

Fou una figura destacada en la història religiosa d'Escòcia i Irlanda, conegut per la seva erudició i el seu servei religiós. Nascut a Escòcia, va treballar a França i Espanya abans de ser bisbe de Clogher, a Irlanda del Nord, on va deixar una empremta duradora. Leslie va contribuir significativament al pensament teològic del seu temps i va viure fins als cent anys, de manera que va poder consolidar la seva autoritat. El seu discurs inaugural del curs 1612-1613 a la Universitat de Barcelona demostra la capacitat oratòria i el coneixement acadèmic que tenia. Va ocupar diversos càrrecs importants i amb la seva habilitat política i religiosa va influenciar tres monarquies.

El text que es presenta analitza les múltiples facetes de Leslie i ens dona una comprensió completa del context històric i cultural en què va viure. John Leslie va néixer en un període de grans turbulències religioses i polítiques a Europa. La Reforma protestant havia sacsejat els fonaments de l'Església catòlica, la qual cosa havia donat lloc a conflictes que continuaven en el segle xvii. Leslie va arribar a la maduresa en aquest ambient de tensió religiosa, fet que va influir profundament en la seva tasca teològica i política.

La seva obra teològica va ser notable perquè defensava els principis anglicans en un moment en què aquestes idees estaven sota atac. Leslie va

escriure diversos tractats que van ajudar a establir una base sòlida per a l'anglicanisme a Irlanda. Aquestes obres reflecteixen un profund coneixement de la teologia i una capacitat única per articular arguments en temps de crisi.

A més de la seva feina religiosa, Leslie també va tenir un paper crucial en la política de l'època. La seva habilitat per navegar entre les diferents monarquies europees va fer que esdevingués una figura, com ja he dit, influent en els cercles polítics. Aquest aspecte de la seva vida ha estat estudiat extensament, de manera que s'ha pogut demostrar com va utilitzar la seva posició per promoure la pau i la cooperació entre les nacions.

La longeva vida de Leslie, que va viure fins als cent anys, li va permetre veure molts canvis en el panorama religiós i polític d'Europa. El seu llegat continua viu no només per les seves contribucions teològiques, sinó també per la seva influència en la política internacional. L'estudi de la seva vida proporciona valuoses perspectives sobre la interconnexió entre religió i política durant el segle XVII.

En conclusió, John Leslie va ser una figura multifacètica i la seva vida ofereix una rica combinació de servei religiós, erudició teològica i habilitat política. La seva influència perdura en la història i continua sent una àrea d'estudi rellevant per als historiadors i teòlegs contemporanis.

Joan Guàrdia Olmos
Rector de la Universitat de Barcelona

La Universitat de Barcelona, 1450-1714: algunes notes

> Malgrat que la nostra ciutat de Barcelona, per moltes raons i especialment pel seu govern, excel·leix per sobre les altres ciutats dels nostres dominis fins al punt que les altres aspiren a governar-se i organitzar-se segons el seu model, tot i això pensem que li manca una cosa per tal d'equiparar-se amb la resta de ciutats del món i, si pot dir-se, superar-les, i és que no pot com caldria lliurar-se a les diverses branques de la ciència; si això arriba, els seus habitants i el seu veïnatge podrien aprendre dels savis, i aquells que no disposen d'abundants recursos econòmics podrien amb facilitat lliurar-se a l'estudi.[1]

Amb aquestes paraules, Alfons el Magnànim encapçalà el privilegi concedit al Consell de Cent a Nàpols el 3 de setembre de 1450 per crear la Universitat de l'Estudi General de Barcelona. La nova institució va esdevenir realitat la dècada de 1530, tot fusionant els diversos estudis superiors preexistents. El 3 d'octubre de 1533 Carles V confirmà els privilegis atorgats per Alfons el Magnànim i Ferran II. Tres anys després, el 18 d'octubre de 1536, dia de Sant Lluc, patró de la Universitat, els consellers van col·locar la primera pedra de l'edifici a la Rambla dels Estudis; i una setmana més tard, el 24 d'octubre, l'humanista i professor de gramàtica llatina Martí Ivarra va llegir la lliçó inaugural d'aquell curs al Saló de Cent de la Casa de la Ciutat.[2] El nou equipament va obrir definitivament les portes tres anys després, el dia de Sant Lluc de 1539. Ocupava tot l'espai central de la Rambla des de la muralla (actualment, plaça de Catalunya / carrer de Pelai) fins al carrer dels Tallers. Aquell mateix any van entrar en funcionament els nous

1. *Privilegi de fundació de la Universitat de Barcelona*. Edició facsímil. Traducció del text de Rafael Conde y Delgado de Molina (Arxiu de la Corona d'Aragó). Barcelona, Publicacions UB, 2000.

2. *Manual de novells ardits, vulgarment appellat Dietari de l'Antich Consell Barceloní*, vol. IV. Barcelona, Ajuntament de Barcelona, 1895, p. 49.

estatuts. El 1565 l'Estudi General es fusionà amb l'Estudi de Medicina i Arts, ubicat a l'Hospital de la Santa Creu.

La nova universitat s'organitzà a través dels successius estatuts, tres dels quals (1560,[3] 1596[4] i 1629[5]) van ser impresos. Es componia de quatre facultats: Arts i Filosofia, que al segle xvii aplegava sis càtedres de filosofia, quatre de gramàtica llatina, una de retòrica i tres de complementàries (matemàtiques, grec i hebreu); Dret, amb una càtedra major i quatre càtedres menors de lleis, i una de major i dues de menors de dret canònic; Medicina, amb dues càtedres majors i quatre de menors; i Teologia, amb tres càtedres majors i tres de menors. El Consell de Cent regulava el funcionament de la Universitat, els plans d'estudi, l'admissió del professorat i el pressupost, entre altres competències. El govern intern pertocava al rector, proposat pel Claustre General, que aplegava els col·legis de doctors de les quatre facultats. El càrrec honorífic de canceller corresponia al bisbe.[6]

Com hem vist, el curs s'iniciava el 18 d'octubre, festivitat de Sant Lluc, i s'acabava per Sant Joan, per bé que entre Nadal i la quaresma era costum que s'aturessin les activitats lectives, a causa del fred que feia a les aules. L'horari habitual de les classes era de set a onze del matí i de dues a sis de la tarda. Els actes acadèmics es van dotar progressivament d'una litúrgia pròpia i, així, el 1601, en ocasió de la canonització de sant Ramon de Penyafort, per primera vegada els col·legis universitaris, que ja es diferenciaven pels colors de les borles i els flocs, van utilitzar togues negres i mussetes amb els seus respectius colors: marró de diferents tonalitats (lleopard i lleonat, respectivament) els mestres d'arts i retòrica, morat els filòsofs, groc els metges, vermell els juristes, verd els canonistes i blanc els teòlegs.[7]

---

3. https://bipadi.ub.edu/digital/collection/unibar/id/113/rec/7.

4. *Ordinations e nou redreç de la Universitat de Barcelona 1596*. Edició facsímil. Barcelona, Edicions UB, 1973. https://bipadi.ub.edu/digital/collection/unibar/id/1330/rec/8.

5. https://bipadi.ub.edu/digital/collection/unibar/id/1093/rec/9.

6. Les dues obres de referència sobre la Universitat de Barcelona als segles xvi i xvii són: Antonio Fernández Luzón: *La Universidad de Barcelona en el siglo xvi*. Barcelona, Publicacions UB, 2005; i Rafael Ramis Barceló, Pedro Ramis Serra: *La Universidad de Barcelona en el siglo xvii*. Madrid, Dykinson, 2023. No disposem encara d'un estudi similar per al segle xv.

7. Ramon Dilla, Alba Nasarre: «L'Estudi General a l'espai urbà de Barcelona: ubicació i representació», dins: P. Azara (coord.): *Barcelona i la universitat: ciutat i estudis superiors (1401-2009)*. Barcelona, Museu d'Història de Barcelona / Universitat de Barcelona, 2025 (en procés d'edició); Jeroni Pujades: *Dietari*, vol. 1 (ed. de Josep M. Casas Homs). Barcelona, Fundació Salvador Vives Casajuana, 1975, pp. 149-150.

Figura 2. *Ordinacions per reformació y perpètua fundació de la Universitat de l'Studi General de la ciutat de Barcelona*. Barcelona, 1560. Biblioteca de la Universitat de Barcelona, Fons Antic.

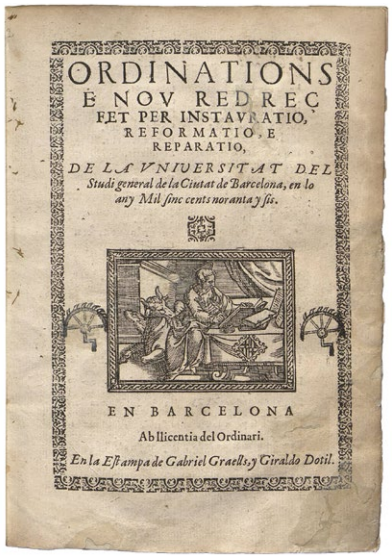

Figura 3. *Ordinations e nou redreç fet per instauratió, reformatió e reparatió de la Universitat de l'Studi General de la ciutat de Barcelona*. Barcelona, 1596. Biblioteca de la Universitat de Barcelona, Fons Antic.

També eren freqüents durant el carnaval les batalles de taronges dels estudiants, que van provocar diversos problemes d'ordre públic.[8] No va ser menor la rivalitat amb el Col·legi de Nobles de Cordelles, ubicat molt a prop de l'Estudi General i el qual des de 1662 va ser gestionat per la Companyia de Jesús. Els conflictes van ser particularment violents en els primers moments del regnat de Felip V i van esdevenir un precedent immediat de la Guerra de Successió.[9]

8. Jeroni Pujades: *Dietari*, vol. II, pp. 29-30; Albert Garcia Espuche *et al.*: *Festes i celebracions: Barcelona 1700*. Barcelona, Ajuntament de Barcelona, 2010.

9. Agustí Alcoberro: «Tomistes i suaristes a la Universitat de Barcelona en l'inici de la Guerra de Successió», dins: J. Dantí, X. Gil, I. Mauro, D. Sola (coords.): *El món d'Ignasi de Loiola: Religió, cultura i societat als segles XVI i XVII. Actes del IX Congrés d'Història Moderna de Catalunya*. Barcelona, Universitat de Barcelona, Departament d'Història Moderna, 2023, pp. 487-499.

La creació de la Universitat de Barcelona va tenir efectes decisius sobre la ciutat i el seu govern, i també sobre el conjunt de Catalunya. Com assenyala James S. Amelang, l'Estudi General va contribuir a la formació d'una classe dirigent moderna, fins al punt que vers l'any 1700 el 61,3% dels consellers de la ciutat eren graduats universitaris.[10] Barcelona havia forjat la Universitat i aquesta la dotava de governants. L'efecte sobre la totalitat de Catalunya no va ser menor. La Universitat de Barcelona ben aviat va superar la de Lleida (la més antiga de la Corona d'Aragó) pel que fa al nombre de matriculats, ja que acollia estudiants d'arreu del territori. Ho remarca el jesuïta Pere Gil, que va ser rector del veí Col·legi de Betlem, també a la Rambla, en la seva *Història catalana*, quan descriu com era el sistema universitari català vers 1600:

> Essent un Principat que no és molt gran, té quatre universitats y estudis generals, és a saber: la Universitat de Leyda, en la qual estudían més de siscents estudiants; la Universitat de Barcelona, en la qual són ensenyats noucents o mil estudiants; la de Perpinyà, en la qual estudían quatre-cents estudiants; y la de Tarragona, en la qual ouen dos-cents estudiants, pochs més o manco; sens altres estudis particulars de grammàtica, los quals són en totas las ciutats y vilas grans de Cathaluña. Y són estats en los anys passats y són al present hòmens y doctors doctíssimos en totas facultats, és a saber, en la philosophia y arts liberals, en medicina, en dret sivil y canònich y en la santa theologia.[11]

La Universitat es va implicar en la vida política del seu temps. Durant el setge de Barcelona de 1713-1714, dues de les companyies més nombroses i actives de la Coronela, la milícia urbana que defensà la ciutat, van ser la d'Estudiants de Lleis i la d'Estudiants de Medicina i Filosofia (juntament

---

10. James S. Amelang: *La formación de una clase dirigente; Barcelona 1490-1714*. Barcelona, Ariel, 1986, pp. 76-80.

11. Josep Iglésies: *Pere Gil (1561-1622) i la seva Geografia de Catalunya: Seguit de la transcripció del Libre primer de la història catalana en lo qual se tracta de història o descripció natural, ço és, de cosas naturals de Cathaluña*. Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, Societat Catalana de Geografia, 2002 (2a edició ampliada), pp. 270-275. Gil no esmenta, però, la Universitat de Girona, també dotada d'un privilegi municipal per part d'Alfons el Magnànim (1446) i la qual, tanmateix, no començà a funcionar fins al 1572. La Universitat Literària de Vic, fundada amb un privilegi de 1599, només impartia arts i filosofia. Solsona i Tortosa van ser fundades en el segle xvii.

amb les companyies de Sastres i Sabaters), com remarcà el conseller en cap Rafael Casanova.[12] Per aquest motiu, després de l'11 de setembre les noves autoritats borbòniques van ordenar el tancament immediat de la Universitat i el seu desplaçament a Cervera per evitar «la inconveniencia del gran concurso de estudiantes, que ya fueron en las turbaciones causa de motines, jefes de movimientos, tomando las armas con toda la frescura de su edad y travesura».[13]

La desfeta de 1714 va suposar per a les universitats catalanes l'exili d'un important nombre de professors «que an merecido ocupar cáthedras, audiencias, iglesias y otras dignidades» en terres d'Itàlia i de l'Imperi, com recordà anys després el jurista Josep Plantí, esdevingut senador a Milà.[14] I també la dispersió d'un gran nombre d'alumnes, que en les dècades següents es van graduar a Osca, Iratxe o Tolosa de Llenguadoc.[15] Tanmateix, el que havia de ser un desterrament provisional a Cervera per motius d'ordre públic, es va prolongar cent vint-i-tres anys.

Agustí Alcoberro Pericay
Vicerector de Cultura, Memòria i Patrimoni
de la Universitat de Barcelona

12. Francesc de Castellví: *Narraciones históricas*, vol. IV (ed. de J. M. Mundet i J. M. Alsina). Madrid, Fundación Francisco Elías de Tejada y Erasmo Pércopo, 2002, pp. 442-449.

13. Ferran Soldevila: *Barcelona sense Universitat i la restauració de la Universitat de Barcelona (1714-1837)*. Barcelona, Edicions UB, 2013 (2a edició ampliada), p. 24.

14. Agustí Alcoberro: «De Barcelona a Milà. Jutges hispànics al Senat de Milà durant el regnat de Carles VI, 1706-1740», *Manuscrits: Revista d'Història Moderna*, 39-40 (2019), pp. 163-180.

15. José M. Lahoz Finestres: «Graduados catalanes en las facultades de Leyes y Cánones de la Universidad de Huesca», *Estudis Històrics i Documents dels Arxius de Protocols*, 15 (1997), pp. 167-220; Patrick Ferté: «Dos migraciones estudiantiles desconocidas: Toulouse y Aviñón, universidades de recambio para catalanes y mallorquines (siglo XVIII)», dins: E. González, L. Pérez (coords.): *Colegios y universidades: Del Antiguo Régimen al liberalismo*, vol. I. Ciutat de Mèxic, UNAM, 2001, pp. 285-303; Rafael Ramis Barceló, Pedro Ramis Serra: *Los grados de la Universidad de Irache (1701-1824)*. Madrid, Dykinson, 2024.

John Leslie i el discurs inaugural del curs 1612-1613

El 1671 moria John Leslie com a bisbe de Clogher, a Irlanda del Nord, a l'edat de cent anys. El seu epitafi, compost pel bisbe en funcions, el reverend Robert Maxwell, bisbe de Kilmore, imitava els versos de l'epitafi del gran poeta romà Virgili:

> Scotia me genuit, me Gallia fovit alumnum,
> Dictatis sapuit Gallus, iberque meis.
> Sodorensis apud Scotos, Rapotensis Hibernos,
> Et Clogherensis Ego, Rege jubente, fui.
> Quin à Consiliis, Regnóque Senator utroque,
> Unus eram, & solus, Regibus, ipse tribus.
> Aetate hâc nemo tot vixit Episcopus annos,
> Aevi nemo magìs mole gravatus obit.[1]

> "Escòcia em donà a llum, la Gàl·lia em va nodrir com a alumne,
> el gal i l'iber conegueren les meves lliçons.
> De Sador entre els escocesos, de Raphoe entre els irlandesos,
> i també de Clogher vaig ser bisbe per mandat del Rei.
> Fins i tot, com a conseller i senador de dos regnes,
> jo era un sol home, i únic, per a tres reis.
> En aquesta època, cap bisbe visqué tants anys com jo,
> ni cap home va morir més aclaparat pel pes dels anys."

1. Dudley Loftus (1619-1695): *Speech delivered at a visitation held in the Diocese of Clogher; sede vacante. September 27. 1671. Published not only at the desire and instance of the whole clergy of that diocese, but also at the further instance of the Right Reverend Father in God, Robert, Lord Bishop of Kilmore and Ardagh, expressed in his letter thereunto prefixed. Together with an epitaph written by his lordship, on John, Lord Bishop of Clogher, deceased*. Dublín, Benjamin Tooke, editor reial, 1671.

Havia passat un segle des del seu naixement a Crichie (Aberdeenshire) el 14 d'octubre de 1571, el primogènit d'una família noble escocesa. John Leslie (Leisle o Lesley) fou un acadèmic, religiós i polític del qual, tanmateix, ens han arribat poques dades. Sabem que inicià la seva formació acadèmica a la Universitat d'Aberdeen i que, ben aviat, seguí un itinerari de gairebé vint-i dos anys que el portaria a França, Itàlia, Suïssa i Espanya. Les estades als principals centres de cultura caracteritzaren l'humanisme europeu del temps de Leslie, on l'aprenentatge, l'intercanvi d'idees i les xarxes de coneixement configuraren l'anomenada República de les Lletres. En aquest marc, els enllaços intel·lectuals, sovint combinats amb les relacions diplomàtiques, anaven —gairebé sempre— més enllà de les diferències polítiques i religioses. De fet, el juliol de 1610 trobem Leslie inscrit com a *Magister Artium* a la Universitat de Basilea, de confessió protestant i fortament lligada a Erasme. També a Basilea, el 1613, signa com a corrector de la prestigiosa impremta de Henri Petri en nom del Rectorat d'aquella universitat.[2] No se sap res de l'estada a Itàlia, però algunes biografies esmenten Pàdua com un dels seus destins, ja que aquesta universitat acollí un bon nombre d'escocesos en el temps de Leslie.[3] De l'estada a França només tenim el testimoni del mateix Leslie en la *Sophomachia*, el discurs pronunciat a la Universitat de Barcelona el 1612. Hi declara que ha viatjat per la major part d'aquell país i de les seves paraules es desprèn que ha estat el destí immediatament anterior a Barcelona. És molt probable que a França l'acollís el Collège des Écossais, tal com era preceptiu als estudiants d'aquella nació. De fet, el col·legi escocès, fundat primerament a París i més tard amb una altra seu a Douai, acollí humanistes il·lustres, com l'altre John Leslie, més cèlebre, amb qui el nostre protagonista compartia el nom i els orígens familiars.[4] Potser el jove Leslie seguia els passos del cèlebre parent llunyà, però no tenim més

2. Hanz Georg Wackernagel: *Die matrikel der Universität Basel*, vol. 3, *1601/02 - 1665/66*. Basilea, Verlag der Universitätsbibliothek, 1956, p. 117.

3. A. Francis Steuart: «The Scottish "Nation" at the University of Padua», *The Scottish Historical Review*, 3/9 (1905), pp. 53-62.

4. Sovint es confonen els dos John Leslie, procedents de dues branques diferents de la família dels Balquhain. El primer (1527-1596) fou un conegut bisbe catòlic de Ross i ambaixador de la reina Maria Estuard, i tingué un paper rellevant en els col·legis d'escocesos a França i Roma. Escriví una *Història dels Escocesos* (1578) i cultivà la poesia neollatina.

evidències respecte a aquesta qüestió. Igualment, desconeixem si aquesta llarga trajectòria per Europa fou exclusivament acadèmica o si Leslie també es dedicà a les relacions diplomàtiques o, fins i tot, als negocis. És possible que combinés totes tres activitats, ja que, com a primogènit d'una família important econòmicament i comercial, havia curat els afers familiars en viatges estratègics. En alguna biografia llegim que, des de ben jove, fou introduït a les principals corts reials, on destacava per la seva eloqüència.[5] En el preàmbul de la *Sophomachia* es dedueix que l'escocès pronuncià algun discurs davant el Consell de Cent de Barcelona abans de 1612. Certament, les biografies convenen que durant el periple europeu impartí lliçons magistrals a les universitats de Pàdua, Leipzig i, també, Alcalá i Salamanca.[6] Es diu que dominava les llengües d'Europa amb fluïdesa i que el seu coneixement del llatí, aleshores *lingua franca* de l'humanisme, fou admirat arreu. Pel que sembla, la *latinitas* de Leslie va suscitar admiració a Espanya, ja que sempre se cita una afirmació que li feren els seus col·legues d'allà: «Solus Lesleius Latine loquitur» ("Només Leslie sap parlar en llatí"). Malauradament, es desconeix la font original d'aquesta afirmació. Ja a Anglaterra, va ser lector de la prestigiosa Bodleian Library, a Oxford, tal com es recorda a les actes de la Universitat de l'any 1618. Uns anys més tard, rebé al Trinity College de Cambridge el títol de doctor en Teologia i Lleis *per litteras regias*, és a dir, mitjançant una distinció emesa pel rei.[7]

La llarga carrera acadèmica de Leslie es deté l'any 1628, quan, amb cinquanta-set anys, és ordenat bisbe anglicà, primer a Londres i després a Escòcia com a «bisbe de les Illes», bisbat també anomenat de Sodor.[8] Amb

---

5. Anthony Wood: *Athenae Oxoniensis: An exact history of all the writers and bishops who have had their education in the University of Oxford; to which are added the fasti, or annals of the said University*, vol. 2. Londres, F.C. and J. Rivington *et al.*, 1692, p. 623.

6. Robert Joshua Leslie: *The life and times of the Right Reverend John Leslie, D.D. bishop of the Isles, Scotland, and of Raphoe and Clogher in Ireland, with preliminary sketches of other eminent persons of the Leslie family A.D. 1525-1675*. Londres, Rivington, 1885.

7. *Dictionary of national biography*, vol. 33. Londres, Smith, Elder & Co., 1893, p. 101, *s.v.* «Leslie, John». Disponible a: *A Cambridge Alumni Database*. University of Cambridge: https://venn.lib.cam.ac.uk [consulta: 2/2/2025].

8. El bisbat de les Illes o de Sodor era una de les tretze diòcesis medievals d'Escòcia i incloïa les illes Hèbrides i la de Mann.

aquest càrrec, va promoure l'activitat d'intel·lectuals escocesos, tal com es desprèn de l'epigrama que li dedicà el poeta Arthur Johnston:[9]

> (Episc.) Sodorensis
> Ignea Lesleo mens est, vox fulminis instar.
> Doctaque caelestis pectora flammat amor.
>
> ("La ment de Leslie és de foc, i la seva veu és com el llamp. L'amor celestial inflama el seu docte cor.")

A continuació, el 1633, va ocupar el bisbat de Raphoe, a Irlanda. D'aquest període tenim una mica més d'informació, sobretot pel que fa a la seva implicació política i militar. Fou l'únic bisbe anglicà que es mantingué en exercici del càrrec durant l'interregne de 1639-1653. Rebé el sobrenom (pel qual se'l coneix encara) de «the fighting Bishop» per la seva alineació amb el rei Carles I durant les guerres cromwellianes (*c.* 1649-1653), ja que fins i tot va armar un petit exèrcit de resistència. Tanmateix, això no el perjudicà i continuà rebent una assignació del Parlament d'Anglaterra durant l'etapa republicana; també mantingué el seu estatus amb la restauració de Carles II. Passà els darrers anys a Clogher (Irlanda del Nord), fins a la mort, i, en un altre gir de la seva vida, prengué per esposa, a l'edat de seixanta-set anys, Katherine Cunningam, amb la qual tingué deu fills.

La biblioteca de John Leslie estava desapareguda ja al segle XVIII per diversos infortunis sobrevinguts a la residència de Clogher, motiu pel qual s'ha perdut molta documentació juntament amb la conspícua biblioteca que degué acumular al llarg de la seva vida.[10] Tot i ser un intel·lectual, no va deixar obra pròpia significativa. Es diu que va escriure unes memòries i un tractat de mètrica per memoritzar els textos bíblics,[11] avui perduts.

---

9. Johnston (*c.* 1579-1641) cultivà la poesia neollatina i també era metge. Alumne destacat del Trinity College d'Aberdeen, arribà a ser-ne el rector el 1637. El seu llibre de poemes breus, intitulat *Epigrammata*, que dedica a diverses personalitats d'Escòcia, es publicà el 1632. Johnston també dedicà a Leslie, retirat ja a Irlanda, el seu llibre de versions llatines dels psalms (1633).

10. Resten alguns registres manuscrits, en correspondència o documentació oficial, que es recullen a Evelyn SHIRLEY: *The history of the county of Monaghan*. Londres, Pickering and Co., 1879, pp. 142-146.

11. James Blennerhassett LESLIE: *Clogher clergy and parishes: being an account of the clergy of the Church of Ireland in the Diocese of Clogher, from the earliest period, with historical notices of the several parishes, churches, etc.* Enniskillen, 1929, p. 13.

Resta un altre tractat de tipus teològic intitulat *An Epithrene, or Voice of Weeping bewailing the want of Weeping. A Meditation*, que fou publicat a Londres el 1631. Així doncs, el discurs *Sophomachia laconica, vel Scientiae et Ignorantiae bellum*, del qual ens consta només l'exemplar de la Universitat de Barcelona, és una publicació excepcional, ja que dona a conèixer un text, lligat a una dada biogràfica, que ha passat desapercebut als estudiosos de Leslie.

El discurs

L'any 1612 John Leslie es trobava a Barcelona com a part d'una estada en terres ibèriques que prosseguia una etapa a França. Aleshores l'escocès tenia quaranta-un anys, era *Magister Artium* i havia impartit lliçons, almenys amb certesa, a Basilea. Segons la portada del discurs i la signatura de l'autor que figura al pròleg, també ostentava el títol de doctor *iuris utriusque* (doctor en ambdós drets, civil i penal), tot i que les biografies asseguren que l'obtingué a Cambridge per mandat reial un cop tornà a Anglaterra, anys després. Leslie devia ser conegut a Barcelona abans d'aquesta data i fins i tot havia pronunciat algun discurs davant el Consell de Cent. De les seves estades a la cort madrilenya o a Sant Sebastià (Donostia), ciutat estratègica en les relacions d'Espanya amb França i Anglaterra, només en tenim constància, sense evidències documentals, en una biografia del segle xix.[12]

El 18 d'octubre, dia de Sant Lluc, començava l'any acadèmic i Leslie rebé l'encàrrec de fer la lliçó inaugural per part del Consell, que aleshores controlava el govern de la Universitat.[13] La lectura pública va tenir lloc el 15 de novembre, en un acte presidit per les autoritats municipals (els consellers del Consell de Cent), acadèmiques (encapçalades pel rector) i eclesiàstiques, i amb assistència d'un nombrós públic d'universitaris i ciutadans. Tal com confessa Leslie, el gran honor d'inaugurar el curs suposà també una gran responsabilitat. Afirma, sarcàsticament, que rebé l'encàrrec sota la consigna de recuperar «tota l'enciclopèdia», és a dir, el conjunt del saber

12. Robert Joshua Leslie: *The life and times of the Right Reverend John Leslie*. *Op. cit.*, p. 134.

13. Antonio Fernández Luzón: *La Universidad de Barcelona en el siglo xvi*. Barcelona, Publicacions i Edicions de la Universitat de Barcelona, 2005, pp. 93-95.

universal, com si haguessin dipositat totes les esperances en ell. Però, en comptes d'oferir a l'audiència una digressió sobre els sabers i amb la decisió de mostrar el millor de la seva oratòria, va decidir elaborar una al·legoria poètica sobre el triomf de la Ciència sobre la Ignorància en un enfrontament armat. La tria del títol, *Sophomachia laconica, vel Scientiae et Ignorantiae bellum* (*Sofomàquia lacònica, o guerra de la Ciència contra la Ignorància*), és potser una imitació de l'obra *Sophomachia, or Euphues His Censure to Philautus*, del dramaturg i poeta anglès Robert Greene.[14] Greene descrivia en diverses peces teatrals una *sophomachia* (del grec, 'guerra dels sabers') o combat filosòfic entre Aquil·les i Hèctor durant la guerra de Troia. Proposava, mitjançant l'enfrontament dialèctic dels dos guerrers, aqueu l'un i troià l'altre, un seguit d'històries edificants extretes de la mitologia clàssica. El títol del discurs, doncs, no és casual, com tampoc l'al·legoria del combat entre dos conceptes antagònics, que comptava amb precedents en la filosofia i la teologia des de ben antic.[15]

Leslie aprofità els precedents per fer un repàs dels sabers i les matèries impartits a la universitat, conformant un exèrcit personificat per tal de combatre la malvada Ignorància i les seves tropes infernals. La Matemàtica, la Física, la Medicina, la Filosofia moral i la Jurisprudència, la Lògica, la Gramàtica i la Retòrica i la Teologia i la Metafísica s'enfronten, doncs, a la Inexperiència, la Desídia, la Vanaglòria (pel llinatge o les riqueses) o la Peresa. Les àrees de coneixement compten per combatre aquestes calamitats amb les armes de l'aprenentatge virtuós: la Disciplina, la Humilitat i la Memòria. En el discurs, Leslie desplega un vast coneixement dels autors clàssics, sobretot de Virgili, a qui cita, parafraseja i adapta amb gràcia, especialment pel que fa a les descripcions bèl·liques de l'*Eneida*. És sant Lluc, amb intercessió divina, qui resol la victòria a favor de la Ciència, en una imatge en la línia de l'humanisme cristià renaixentista. La Retòrica, portaveu de l'exèrcit de la Ciència, és l'encarregada de clausurar la batalla amb una semblança del sant; ella, segons Leslie, és la que sempre ha acompanyat els bons

14. Greene (1558-1592) fou *Magister Artium* a la Universitat de Cambridge i els seus escrits tingueren una gran difusió en el seu temps. La *Sophomachia* es publicà a Londres el 1587.

15. S'hi deixa veure la influència de la *Psicomachia* del tardoromà Prudenci, on es tracta la lluita al·legòrica de les virtuts contra els vicis, que esdevindrà un motiu recurrent a la literatura medieval i renaixentista.

governs.[16] De vegades, el to de la *Sophomachia* abandona la solemnitat, i les citacions clàssiques s'introdueixen a manera de broma acadèmica. Aquesta cerca de complicitat sembla adreçada als professors i sobretot als estudiants, que devien reconèixer els models clàssics emprats perquè constituïen el seu material d'estudi. Leslie, de fet, dirigeix finalment el seu discurs als més joves. Els adverteix de la importància d'aquella guerra constant, on el coneixement s'enfronta a la foscor, estimula les virtuts i uneix els pobles per damunt de les seves diferències.

La impressió

La publicació comptà amb la llicència episcopal, a instàncies del rector de la Universitat de Barcelona Jaume Bertrolà, i no es va trobar res «contrari a la fe ni als bons costums», tal com es fa constar al primer foli.[17] Segueix una carta pròleg adreçada al Consell de Cent, on Leslie recorda la universalitat del coneixement i el principi d'igualtat de tots els mortals, citant el poeta romà Horaci (*Odes*, 1, 28: «Sed omnis una manet nox et calcanda semel via leti»; "Però a tots ens espera una única nit, i el camí fins a la mort només es recorre un cop"). Com a viatger incansable que cercava el saber arreu, Leslie parla de la mateixa manera de la Fe i del coneixement com una única pàtria per a tothom, i rebutja les fronteres que diferencien els homes, en clara al·lusió als conflictes polítics tan intensos existents a l'Europa del moment. Tot i que l'estada de Leslie a Catalunya no és recollida en cap de les seves biografies, l'autor elogia la Universitat de Barcelona i també Catalunya, terra de renom per la seva excel·lència:

16. La càtedra de Retòrica fou molt rellevant a la Universitat de Barcelona, sobretot a finals del segle xvi. La docència incloïa també l'ensenyament del grec. L'ocupà primer Francesc Calça, rector de la Universitat del 1576 al 1578 i un dels intel·lectuals catalans més influents d'aquell temps. El succeí l'humanista valencià Pere Joan Nunyes, figura clau de l'humanisme i de fama internacional.

17. Com consta al registre de la Universitat, Jaume Bertrolà fou rector del 1609 al 1611 i, en conseqüència, era rector en funcions el novembre del 1612 per renúncia del canonge Rafael Riera. *Cf.* Rafael Ramis Barceló, Pedro Ramis Serra: *La Universidad de Barcelona en el siglo xvii*. Barcelona, Dykinson, 2023, p. 46. El mateix Bertrolà era *qualificator* (censor) del Sant Ofici a Barcelona, almenys entre 1602 i 1609, i és, doncs, comprensible que la llicència d'impressió del bisbat anés adreçada a ell.

> Scientiam vestrae olim Reipublicae ornamentum etiamnum hodie apud exteros perennem Cathalonii nominis gloriam professus.
>
> ("Admiro la vostra ciència, ornament en altre temps d'aquesta República, i encara avui, entre els estrangers, hi ha glòria perenne en el nom de Catalunya.")

Tanmateix, introdueix una crítica ferotge als envejosos. Leslie parla de bèsties que «mosseguen amb les dents» i que cerquen la glòria pròpia a costa de desprestigiar el nom dels altres. Es tracta d'una indirecta concreta? És possible. Tot seguit també afirma que, entre les crítiques més suaus, se li ha retret el to poètic del seu discurs, però ell esgrimeix que l'art de la prosa mètrica és una forma sofisticada de parlar no accessible a tothom. Tal vegada, el fet que un estranger, d'estada temporal a Barcelona, sense reconeixement acadèmic sòlid però ben relacionat amb els governants rebés l'encàrrec d'inaugurar el curs, va suscitar més d'un retret.[18]

Respecte a aquesta qüestió, el poema laudatori de Joan Dorda († 1616), *Magister Artium* i professor de la Universitat de Barcelona almenys des de 1572,[19] podria ser esclaridor. Dorda ocupà la càtedra major de Gramàtica el 1605.[20] Juntament amb altres professors com Pere Sunyer —un dels primers estudiosos de les antiguitats romanes de Barcelona— o Antoni Pi, impulsà l'aprenentatge dels dramaturgs clàssics a les aules i va deixar alguns poemes llatins en manuscrits i impresos, alguns dedicats a personalitats com ara Antoni Fernández de Córdoba, duc de Sessa, o Joan de Montcada. Segons els registres, Dorda estava jubilat des del 1609 i era Mateu Caixanes qui ocupava la càtedra quan Leslie pronuncià el seu discurs. Potser Dorda, de reconeguda validesa com a poeta neollatí i expert en els clàssics, rebé l'encàrrec d'encomiar la *Sophomachia laconica* de l'escocès bé per mèrits intel·lectuals, bé per estar fora del claustre universitari, tot i mantenir-hi vincles.[21] Així i tot, l'admiració de Dorda pel discurs inaugural és evident,

---

18. És possible que el 1612 encara fos vigent el pagament dels discursos inaugurals, establert pel Consell des del 1579. Antonio Fernández Luzón: *op. cit.*, p. 289. S'entendria millor l'al·lusió que fa Leslie a la cobdícia i als «gossos afartats» que cerquen riquesa sense esforç.

19. *Cf.* Antonio Fernández Luzón: *op. cit.*, pp. 132-135 i 331.

20. Rafael Ramis Barceló, Pedro Ramis Serra: *op. cit.*, p. 193.

21. El 1611 el Consell recorre a Dorda per ocupar temporalment la càtedra de Gramàtica. *Cf.* Rafael Ramis Barceló, Pedro Ramis Serra: *op. cit.*, p. 203.

i també es deixa veure una certa defensa de Leslie als versos inicials «L'enginy dels poetes reclama també poesia de poetes», que podrien respondre a les crítiques a un discurs inaugural massa poètic. Dorda sembla reivindicar l'estil, apropiat al tema, i també la introducció i adaptació de citacions llatines, sobretot de Virgili. Destaca, així mateix, el laconisme que caracteritza el text de Leslie i que apareix al títol. El laconisme, o art retòrica que cerca la brevetat, era un concepte que ja era present a l'antiguitat, però que va ser adoptat durant el Renaixement i el Barroc per sintetitzar conceptes a través d'imatges concretes. Erasme, que era un model pel que fa a l'ensenyança de gramàtica i llengua llatines, fou un dels precursors moderns d'aquest estil, però erudits com el flamenc Justus Lipsius (1547-1606) consolidaren la teoria i influenciaren la prosa neollatina a tot Europa. Per tant, el mestre Dorda defensa el fet que en el discurs de l'escocès no hi hagi ornamentació pomposa ni complicats períodes retòrics, com s'acostumava a fer en altres temps, sinó que, a través del ritme, de les citacions dels versos de Virgili (que Dorda anomena en el seu poema el «príncep dels poetes», ben estudiat a les seves aules) i de l'expressió concisa del discurs, l'autor s'apropi més a la prosa clàssica de Sal·lusti i Tàcit.

Pel que fa a l'impressor, Sebastià Mathevat († 1641) esdevingué, juntament amb el seu germà Jaume (a partir del 1620), «estamper» de la ciutat de Barcelona i de la seva universitat.[22] El llibre du l'escut de la ciutat de Barcelona, que en fou la promotora.

Alejandra Guzmán Almagro
Departament de Filologia Clàssica,
Romànica i Semítica de la Universitat
de Barcelona

22. Manuel Llanas: *L'edició a Catalunya: segles xv a xvii*. Barcelona, Gremi d'Editors de Catalunya, 2002, p. 284.

Sophomachia laconica, vel Scientiae et Ignorantiae bellum

Edició facsímil

SOPHOMACHIA LACONICA

VEL

SCIENTIAE

ET IGNORANTIÆ BELLVM.

Oratione habitâ, ad ſtudiorum primitias & Diui Lucæ encomium Anno M. D C. XII. 15. Kalen. Nouembris in inclyta Barcinonenſi Vniuerſitate.

PER IOH. LESLAEVM A CRYCHY

Scoto-Britt. Phil & I.V. Doctorem.

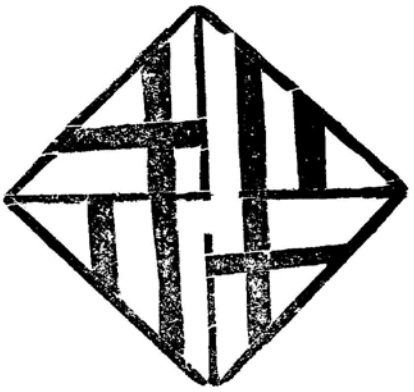

CVM LICENTIA.

Barcinone, Sumptibus SEBASTIANI MATHEVAT in vico del Call, Anno M. D C. XII.

Vt. Doctor Iacobus Bertrola Rector Vniuerſitatis.

EX commiſsione perilluſtris ac Reuerendiſſimi Epiſcopi, hanc de bello ſcientiæ cum ignorantia oratiunculã ſeptem papiri foleis compræhenſam, animaduerti, nihil in ea fidei repugnans ſiue bonis moribus diſſonans inueni; ideo ipſam poſſe typis mandari cenſeo. die 12. Nouembris Anno M. D C. X I I.

Thomas Holles Canonicus.

Attentâ approbatione prædictâ orationem hanc & ſcientiæ bellum typis mandari permittimus.

L. Epiſ. Barcinonen.

AD CONSVLES ET SENATVM BARCINONEN.

OMNES homines qui ſe diuino afflatu ſatos, & patriâ prodijſſe cœlo exiſtimant, mundum hunc vt diuerſorium, vitam vt ægræ peregrinationis tẽpus meminerint. (PATRES PATRIÆ; ET SENAT. AMPLISS.) Nolis velis hinc commigrandum. *Omnes vna manet nox, & calcanda ſemel via lethi*: Patria mihi crede vna; vnum omnes tegit cælum: communem aera cuncti haurimus; eſt idem piſcibus æquor: & punctum omnes terram fatemur matrem. Prima ſibi limites poſuit auaritia: regnandi dira cupido, communia cunctis ſibi ſoli vẽdicauit: metas munimine cinxit, homines in communi viuentes, diſcordia tandem diuiſit, Aſt eadem manet ſpecies; natio non mutat genus. Ad vitam neceſſaria credo omnis fert omnia tellus, ad bene beatèq. viuendum non item. Vis tibi viuere ſoli? reſideas domi: Ortus vitæ & mortis, eundem habeas locum. Vis patriæ, vis tibi & alijs? Inuiſas ergo alios: Aureum prudentiæ fructum non vnâ arbore, toto ſed pomerio carpas; *Impiger extremos currit mercator ad Indos, per mare pauperiem fugiẽs per ſaxa, per ignes.* Cur non tu animi dotes, ingenij opes, diuinæ pabula mentis per omnia quaeras? Hæc ego dum

ſaepe meditor, mei me conſilij nunquam pœnituit, ſed lõ-
gæ tædia vię ſpe ſola reficio patrię: nam cum ſua ſingulis
tantopere placere videam, eá ego me gente natum profi-
teor, vt mortaliũ nulli inuidiam. Nec mei me Lares tamẽ
(capaciſſimi licèt) accipiunt: quid ergo eſt? En paucis ac-
cipe dicam. Noſtrûm nullus non redolet omne quicquid
creauit Dominus: ſi in patria pudet peregrinari, quantò
nõ ſe ſcire, & intùs errare turpiùs? Ergo ſtat ſententia ſciſ-
ſe à quo, ad quem, & quorum epitome ſtatuor. Quae non
mihi viſere fas eſt his oculis, mens omnia captat, & e xte-
riori negata viſui, ſuo quaſi iure intellectus ſibi exigit of-
ferri. At viſus exterior non in hoc, non haeret in illo, ſed
quae totum mortale genus, & omnes ſimul homines vi-
dent & admirantur ſibi ſoli exoptat dari. Vtrumq. tamẽ,
cùm mentis acies, tetro haebitata peccato; tùm breuior
vita, & mors accelerans gradum compeſcunt. Nec tamen
tendere contra veremur. Maximâ igitur florentiſſimi Li-
ligeri Regni parte perluſtratâ, veſtrę en gẽtis decus: (*Senat.
ampliſ.*) Antiquę & Fauentię fama contermina polo, vt
oriens ſtella mihi pręluceus Barcinonem appellere ſua-
ſit. Vt veni innotui; & vobis (*Patres Patriæ vigilantiſsimi*)
propitijs vſus, (ſcientiam veſtrę olim Reipublicæ ornamẽ
tum, etiamnùm hodie apud exteros perẽnem Cathalonij
nominis gloriam profeſſus) ampliſſimo grauiſſimorũ ho-
minum conceſſu (anſer licet inter olores) aliquoties dixi.
Ingenium qualecunq; noſtrũ, ter quaterue verbo exper-
tis, ſtudiorum primitias, & annua Diui Lucę oratione cele
brandi, cũ facultate Encyclopaedian (ab orco quaſi mor-
tis reducem) publicè interpretandi non ſine honore onus
impoſuiſtis. Imparibus licet humeris vt potui tamen per-
tuli: Dixi: nec queis placere laboro diſplicui. Sed ignorã-
tię vltura mortem, omni aequa aeuo inuidia me fruſtra
premit. Subſurgo ponderi palma. Qui acriùs inſtant de
ouili harà & bouili aratores prodeuntes ad aras, nõ mor-
dent

dent ſolum,ſed dirae dira toxica linguę,& multâ hyeme cocta venena,buſto fetidioris animę ſpurcitiem,fœdi or hiatu petulantiùs contorquent. Mercurium ſcilicet quò lautiùs epulentur, ſi nec opellâ nec operâ,at linguę tamẽ corraſis vndiq. fibris, cum alieni nominis iactura accerſunt.(Hic mihi ſed vermis vixdùm taliaria tangit capite, prętereat ergo.) Paulò qui me mitiùs perſequitur: placet inquit inuẽtio, ſed quorsùm tot verſus? Aſt ego,ſi minus poetica diſplicet inuentio, cur non per te,Poeticè poetica tracto ? Competit materię ſtilus. Prętera tu carmina vocas, quę mea eſt numeroſa loquendi formula. Verſum natura negauit, ſed trudit in metrum proſę. Noſtin quid ſit Laconice loqui ? Acuminata & breuis oratio pondus nõ numerum querit. En igitur. (*Pat. Patriæ, Sena. Ampliſ.*) imperij veſtri proles,noſtrę fœtus penurię vos petit,vt quorum iuſſu extitit, illorum etiam ſub fauoris clypeo deliteſcens, rabidos obeſorum canũ dentes, & venenata inuidię ſpicula eludat. Haec ego ſi grata videro audentiùs maiora tentabo. Tu liuide iterum queſo bibe: *Pleno te proluas auro*, & ſaniùs tandem iudica, nunc *deſpumato falerno*, nùm opus appẽſâ haederâ. Quod ſi me rodere pergis, nil moror inuidiã, *Rumpantu ilia Codó*. Tantum (*Sena. Ampliſ.*) quos ego ſuſpicio, vos me ſuſcipite quaeſo. Vos patrię lõgùm, illa vobis aeternùm floreat.

Veſter veſtrúm obſeruantiſsimus
Ioh. Leſlæus à Crychy. I.V.D.

DISTICHA IOANNIS
DORDAE IN LAVDEM
operis & authoris.

INVENTVM vatum vatum quoq; carmina poſcit,
Principis & vatum carmina multa refert,
Integra multa refert, & plurima dimediata
Concinnata quidem non ſine laude ſua.
Hic bellum geritur, veneranda Scientia puguat,
Atque Inſcitia quæ turpiter icta cadit
Hinc, atque hinc etiam pugnant vtriuſque ſorores,
Ac comites, & res ſat bene geſta fuit.
Suppetias cælum mittit, victoria cedit
Artibus ingenuis, vtilibuſque ſimul.
Præficitur Diuus Lucas victricibus armis.
Soluuntur grates huic ſimul, atque Deo.
Hic Lacedæmonios imitatur Doctor vbique;
Siue orat cauſas, dogmata ſiue docet.
Verborum leuium vana oſtentatio doctis
Diſplicet. Hæc breuitas laude carere nequit.
Eſtque laconiſmus mos hic, ratioque loquendi,
Quem ſequitur morem Criſpus in hiſtoria;
Hunc etiam ſequitur Tacitus, doctique frequenter
Scriptores alij, quos imitatus hic eſt.

SOPHOMACHIA LACONICA
V E L
SCIENTIÆ ET
IGNORANTIÆ BELLVM.

O R A T I O.

A CR A hæc attingere nefas: donec me flumine vino abluero. A Deo principium muſæ. Hic mihi primùm inuocandus erit; ſacris dignetur annuere cæptis. Tu mater miſericordiæ, noſtras deferas ad filiũ S. Maria pręces, vt nũc te ſupplices Angelica ſalutatione rogamus, *Aue Maria.*

B STVPVI ſteteruntque comæ, & vox faucibus hæſit. (Pat. Patrię Magnific. inclytæ huius Vniuerſitatis clariſſime Rector. Religioſiſ. patres. Equites fortiſſ. Doctores egregij. Viri graues, & Audit. celeberrimi.) Hæc me ſilentia terrent. Siccine *Intenti ora tenentes*, omnes pendetis ab vno? Sol ſi me ſolus ſolum aſpiceret, vel ſi ſolus ego ſolẽ: ilicò caligine densâ cæcutiam: iàm nùnc clariſſima mundi ſidera me quęque ſpectant, in tuituque hærent defixa in vno. Demoſtheni quondam, minor maieſtas fecit areſcere linguam; eò tamen loci cõſtitutus vnde referre pedem nequeam, neceſſitas ipſa facit eſſe diſertum. *Heu nitor in vetitum: Negatâ tento iter via.* Non tanto ponderi pares conueniunt humeri; *Nec hæc iám viribus iſtis, munera conueniunt. Impar congreſſus Achilli*, ſub cuius caſſide vortex, en vobis Vlyſſis, *Certè one roſa, grauiſque, Peliæ haſta erit, imbellibus hiſce lacertis.* Si ego me penès eſſẽ:

moderatiùs optem. Sed cùm ſic voluere Dij; *mihi iuſſa capeſſere fas eſt.* Ne quis igitur, quæſo, admiretur, quo animo quâue fiducia, hac ætate, hoc ingenio, hoc loco ampliſſimo, tot, tantiſque noſtræ ætatis diſertiſſimis vitis iam cõticentib⁹ ego potiſſimũ dicturus ſurrexerim. Licet enim maxima paruus iuuenis tamen iuuenilia tracto. *En ad arma clamatur. Hoſtis habet muros;* Non vos iam tendere contra nec prelio niti decet: pugnandi tempora penes vos ſunto: ſagax prudentia voſtra conſilia ſana, in publica commoda verſet. Senatum curent ſenes. Nos iuuenile robur, pectuſque opponere hoſti tentemus. Pandantur belli portæ; en militat quiſquis ſcire volet. Tetra Ignorantia, hoſtis adeſt, ſecumque multos in prælia ducit. Inimica agmina non ſunt conſpicua oculis, non enſe ferreo feres aduerſum, militat ingenium pugna eſt de diuite regno: humanę mẽtis, quæ occupet arcem, Scientia, an Inſcitia, lux clara, an tenebrę, Pallas, an Pluto, vario diu Marte certatur. Tartareas ciet acies Ignorantia: à cornu dextero voluptatũ ponit Illecebras, quas generis, & diuitiarum Vana Gloria concomitantur. Siniſtrũ cornu Otium & Deſidia tenent: hæc vero ſequuntur à tergo, Inuidia boni, nec non Præſumptio ſui. Ipſa tenet medium agmen: hanc Imprudentia cæca conſequitur, magnâ vitiorum comitãte caterua; inde ruunt alij. Contemptrix Diuum Impietas en prima procedit, vná Hæreſeſq. ſimul omnes glomerãtur in vnũ. Hinc Iniuſtitia venit, hcù ignara legũ; at mox ignara medendi irruit Inſcitia, quę tot impune peremit. Has premit à calce, nec non & animos addit neſcia naturæ matris, indoctaque rerum cauſas Stultitia. A lõgo linguæ venit barbaries, vel quæ deſpexit verba diuinæ conſcia mentis grãmatices oblita primę illa Craſſa Loquela. Et ſic inſtructa procedit hæc inimica phalanx. Parte ex aduerſa non inconſultiùs ibat, cæſariam radiata comam Scientia, ſuis fiſa parùm. Mittit oratorias preces, cælitùs quæ ſæuum

in

in hoſtem,ſuppetias rogent Deum:Nec interim ipſa paſſa moras,*dulci declinat lumina ſomno:*Sed aciem ſtruit. Primas Conſcientia pura:Studium naturale ſciẽdi:Humilitas,& Admiratio tenent.Alteri pręficitur parti Diligẽtia,cui ſe coniungit Sẽſus,hunc Experientia fida,nec non Imitatio boni conſequitur. Ipſa ſtans medio capite ſupereminet omnes,& denſo agmine cincta incedit. Dextram dominæ tenet Theoſophia ilicò lapſa cælo; ſtat cui contermina, quam nos Sapientię primę nomine dignamur:proximam illi ſe facit Matheſis multis variata figuris.Siniſtro lateri huius noſtræ ſcientiæ, ſe Phyſica iungit edocta rerũ cauſas,quæ corpore conſtant.Hanc ſequitur Medica,á paulo adeſt Æthica:leuibus cui aduolat alis Prudentia iuris de pelago legum prodiens.Sed has à tergo ſequuntur Logica ratiocinans.Ilico Rhetorica, nec non,Grãmatica claudunt aciem;ſubſidium ponitur cũctis Solertia mẽtis, Methodus & Memoria cuſtos.Iamque propinquabant acies. Rhetorica tubam arripit: Grãmaticæ cedit buccina: *Ære ciere viros, Martemque accendere cantu. Ordior arma quibus cælo ſe gloria tollit* huius Lycæi.Procedunt primę acies, & longo ordine ſerunt pręlia, hoſtem iam eminùs haſtâ laceſſunt:iam pila videris minãtia pilis:ferreus eſt aër, feruentis quia nebula plumbi, obruitura volat hoſtes: contecto ſole ſagittis lignium apparet cælum. Anceps victoria,nunc hac,nunc illac vergit: dubio diu Marte pugnatur. Tandem ad manus ventum, inutilis haſta enſi cedit, fit ſtrepitus ingens, tollitur in cælũ clamor:miſcẽtur ima ſupræmis:*Tubarum clangor, armorum ingruit horror.* Occupat Inſciriam furor:*Iam moritura ruit maioraq. viribus audet.*Prouida Sapientia bellum conſilio gerit. Præceps Ignorantia poſtquam, cedere parte loci ſuos videt furibunda decreuit non inulta mori: ſic nunc crudele mouetur pręlium: ſuſtinet Sapientia cautè; declinat ictus; nullum volatile fruſtra in hoſtes contorquet telum:*Iam omnia replet luctus,*

vbique pauor & plurima mortis imago. Suum quisque pe-
ſtem, hæret pedi pes, & viro vir. Primùm Conſcientiæ
ura, læthali peccato ſicam ſub pectore condit: animum
Sapientiæ tandem, ſit ſubiturae locus. Arrogantiam dat
arco Humilitas; Otiũ Diligentia cædit. Hortatur in præ-
lia cunctas diſcendi curioſus amor. En Methodi dextrâ
cadit Cõfuſio. Læthali vulnere languens Obliuio mortẽ
debet Memoriæ. Reliqua tota cohors terga dedit fugæ;
latebris q. ſalutem, ò pudor abiectis quæſiuit turpiter armis. Me-
dia nunc prodit acies, hic ſumma verſatur rei bene ge-
rendæ, in hoc *victoria læta, vel mors cita venit.* Suorum terri-
ta caſu ſic ſuos alloquitur ſtulta Ignorantia, vultu teſtata
rabiem: *Ferte arma ſociæ milites, vocat lux vltima victas, reddi-
te me hoſti ſinite inſtaurata reuiſam prælia: moriamur ait & in
media arma ruamus: Vna ſalus victis nullam ſperare ſalutem.* Hæc
vbi dicta dedit, debilem vt dira leæna irruit in gregem,
illa ſic furibunda cucurrit. Principium pugnæ facit illa
horrida linguæ Profluuies, crebro cincta ſoliciſmate: ſed
hanc accipit aduorſam cunctis illa grata loquendi For-
mula grammaticæ, *& multo ſanguine fudit. Aſpirat primo for
tuna labori.* Hæc victrix alijs occluſa repandit, cõmõſtratq.
viam quâ ſe Rhetorica dirum ferat in oppoſitũ: accepto
omine læta, vibrat in aduorſam clara Eloquentia hoſtem,
telum immane magna manu, victrixq. recedit. Hâc ſuper
incolumi gaudet Reſpub. quæ tot eſt vſa conſilijs hac ſo-
lâ arte profectis. Exultat æquitas, quod ipſam quæ ſæpè
tutatur, Facundia glorioſa vicit. Lætatur probitas, quod
ſuæ buccina laudis integra remanſit. Et tota doctorum
ſcola pro munere tanto perſoluit grates ſuperis, q̃ vice-
rit illa, ipſos quæ bene dicendo exſuperaſſe facit vulgus,
quantum loquelâ præſtamus belluis. Mox obſtinatio cæ-
ca, & difficilia quæq. bellandi ſubiunt campum: hæc ra-
tiocinij haſtâ Logica proſtrauit humũ. Inde nimbus pedi-
tum effert ſe locis topicis, & crebro enſe ruens, ô quantã
ſtragem

ſtragem infert Inſcitiæ. Difficultate cæſa tenebriſq. fugatis, per rimulas animæ intrat clarũ rationis lumen. Acuit ſe acies ingenij ſtricta parata neci hoſtis. Hic primũ exutâ nebulâ cæpit proſpicere quantũ, cælicolis cõmune habet, mens nr̃a cæleſti edocta ratione vti. Hinc tela dat alijs, quibus ſe ferre in hoſtes Sciẽtiæ poſſent, bello glorioſa recedens Logica. Nũc primũ animos tollũt Sciẽtię graues. Irruit & ſigno Crucis notabilis Alma Theologia leuãs animũ, tanto ſub põdere, quæ iam ingemuit multũ. Omniũ autorẽ Deũ deſignat trinũ, & vnũ; edocetq. lapſum primi parentis; nũc ſancit leges populo, mox reficit omnes pollicito gratiæ, & adueniẽte Meſſiâ fidẽ operib⁹ docet cõiũgere: hac nos in cælũ tutos ſcalâ conſcendere ſuadet; quotidie verbũ prędicãs, & ſacra miniſtrãs. Oſtendit captas hæreſes, quas poſtea flammis dedit præcipites, & pullulantia hydræ capita comminuit verbi ſacratâ bipẽni. Manet æternumq. manebit Eccleſiæ commune decus, iam hoſte perempto. Germanæ læta triumpho, dat ſeſe in aciem audax *Metaphyſica*, occupat ingenij apicem, veritatis clauâ peſſundat plurimos errorum duces: quid cuiq. vt ens eſt conueniat per neceſſaria monſtrat. Dat alijs vires, & animos in prælia addit, confirmat dubias, quibuſq. nitantur telis edocet labiles. Iam nũc ſubitura duellum, ſe ſibi inuoluit Matheſis: primùm alta volat, inuiſitq. polum, quicquid cæleſte in ima influat oſtendit. *Et canit errantem lunam, ſoliſq. labores: terraſq. tractuſq. maris, cælumq. profundum. O ter quaterq. beati queis hæc cognoſcere primùm cura fuit.* In cælo ſcripſit Dominus vt volumine magno, quæ homini ſcire fas eſt inam ſidera quæq. Deo famũ mulantur vni. Reliqua pertractat numeros Mathematica, vel res menſurat iuſtè, & æquo põdere ponit. Attollit iras *Phyſica*, magnamque potenti verſat manu pinum, quam ſtatim impigra torſit, in ſibi contrariam Segnitiem oculis orbam corporis atq. animi ſimul, quia nec viſa miratur

miratur, nec querit rerum cauſas indagine mentis. *Huic dicto partibus æquis caput ex vtroque pependit humero.* Mox Phyſica hoſtem vt vidit exanimem, docet quid quiſq. naturæ acceptum ferre deberet. Enucleat rerum cauſas: terræ penetralia pandit, lapides & metalla recludit: verſatilem ſtupet mercurium, ſulphurq. miratur patrem metalli cuius *maleſuada fames quid non mortalia pectora cogit?* Quo pacto cuncta vegetent, ſpiritum quo cuncta vitalẽ hauriant, quo maria modo natantes generent piſces, nec non arcana declarat plurima: cur refluat mare: cur magnes trahat ferrum. Scandit in æthereas domos motumq. rimatur agentis cæli, mox ordine quaeq. ſuo elementa ſpectat, & arcana reuelat. Nunc *Medicina* prodit, ſtatimq. morborum, proſilit in medium, nunc hos nunc proterit illos, & tumultuantia intùs humorum agmina compeſcit, nunc exuberantibus illis detrahit, his deficientibus addit. Captiuæ vincula morti inijcit, & lætos, iubet producere dies. Non tulit vlteriùs moras Philoſophia morum, *ſed glomerare manum bello, & concurrere in vnũ* gaudent virtutes: primas Iuſtitia ducit acies Fortitudo laceſſit vitia: conſeritur ingens prælium, *pulſu pedum concita tellus ingemuit.* Virtus ſibi nixa vicit; ſolita ſibi Tartara petunt vitia. Victrix componit mores, Reip. clauum in puppi tenet, politica vrbes extruit, extructas auget, auctaſq. gubernat: vitandi vitia modum demum præſcribit. Infit ſe bello Iuriſprudentia charæ proxima ſorori; quid multis? Illa fulta æquo, legumq. munimine cincta Iniuriam captam trahit, mox omnia pacat, non patitur premi humiles, ſupplicia malis, premia proponit bonis, ſua cuiq. miniſtrans. Tandem progreditur, quam *nulli ſternere ferro, mortali fas eſt Encyclo-pædia* ſupremam impoſitura manum bello. Statim Ignorantia fugam arripit: deſiliens curru Caballa hiſpanum conſcendit equum, lateri calcaria ſubdit, impiger ille volat celeres anteuertere vẽtos: hoſtem

ſtem *Iam iam tenet, & premit haſtâ, tranſfixo pectore ferrum in pulmone tepeſcit: collapſa ruunt immania membra,* dat gemitũ tellus animam habet horridus orcus. Atque hęc ſic ſęua manebant, ſupplicia Ignauiam; cuncta hæroico mandat carmini poeſis ſeculi monumenta futuri. Ecce autem adeſt caelo, quem miſerant omnes oratum ſuppetias numẽ. Refert annuiſſe Deum, cæleſtem cælis dimiſiſsè Lucam, qui citò proſtrato hoſte, victoriam nos penes fecit. Statim Rhetorica, (quod ſui eſt muneris,) repẽdit grates Deo: collaudat Diuum Lucam *Expectato, que reſoluit ora ſono.* ſuas ſic effata ſorores. *Omnis ſpes noſtra, & capti fiducia belli, auxilijs Lucæ ſemper ſtetit,* cuius ad Deum pręces, quanti ponderis extiterint, quam nobis in hoſtes victoriam pepererint, omnes hodierno die ſumus expertę. Ne igitur tanti beneficij immemores, ingrati animi notâ ſignemur: licet quæ cælum promeruerit Beatiſſima Diui Lucę vita omne encomium exſuperet, breuibus tamen (ne fucus veritati fiat) factorum eius ſeriem ſequamur: nam ſola commemoratio omnem ſufficit ad laudem.

Diuus Lucas patriâ Syrus, ab vtero matris cognitus à Deo nobili genere natus fuit. Dominus parentibus indit, vt Lucam dicerent puerum, qui toti terrarum Orbi poſtea relucens, Euangelij facem græcis praeferret: *Conueniunt rebus nomina ſæpe ſuis.* Lactantis ęui infantia, primis ab incunabulis maximam ſpem diuini ingenij, & praeclarae indolis, cunctis praebebat: animo ſimul, & corpore creuit; annorum numerum ſapientiæ diuinae menſura facilè exſuperauit. Nobilis adoleſcens celeberrimis eius loci, & temporis viris, excolendus traditur: Scientia ſimul, cũ conſcientia augetur. Omnia tãdem quae omnes ſciuerant edoctus vni ſe medicinæ dedit, vt Medicus indè ægræ medelam mẽti afferret. Veritatis diuinae ſtudio flagrantem, non paſſus perdi dominus in ſalutis ſocietatem aſciuit: Diuinorum ſapientiam, humanæ ſcientiæ

[illegible]ae quâ omnes exſuperabat fœliciſſimè co[illegible]. [illegible]cipit hoſpicio Dominũ; fit ſocius Diuo Paulo & comes euntis in meſſem. Extat Sanctiſſimae charus Virgini; à qua fideliter omnia commemorante cùm de Domino multa accepiſſet, à reliquis praetermiſſa multa pręſcripſit. Sic ſacrum Euangelij ſubiens munus, miſtici animalis facierum numerus perficitur. Diuinus Lucas, vt Aquila ſolem, ſic Deum, & cæleſtia ſemper intento lumine mentis aſpexit: vt Leo proſtrauit vitia, voluptatum & carnis blanditiem vicit; quoad vixit virgo remanſit. Nõ illum licet in fortunae gremio blandè nutritum amœnitas ad voluptatem, paupertas ad diuitias, aut ſapientiae humanae ſtudium ab officio ad ambitionem vnquam auocauit. Vt Homo Beat⁹ Lucas fuit homini Deus; ſubſidio iuuit fratres; conſilio cunctos erexit. Ea eſt Euangelij eius praeſtantia, vt (quod de aliorum nullo legitur) Diuus Paulus maximam ſtatuat Beati Lucae in Euangelio per omnes Eccleſias laudem. Eo ſermonis ornatu hiſtoriã ſacrã perſtringit, vt nec Saluſtio cedat Romanâ in hiſtoria primo. In Euangelio eius triplex medicina relucet. Nam animi morbos pænitentia curat. Confirmant ſanam mentem conſilia ſana. Praeſeruat animam labe euitatio mali: Manum ſi admoueris igni propiùs conbureris: corrumpunt bonos mores conſortia praua. Sic plenus Spiritu Sancto vixit Diuinus Lucas: vt Bos fuit immola Deo, teſtatus chriſtum immolam. Æternùm viuit, & ſupplici praece Deum pro nobis rogat. Et ſic Rhetorica tandem conticuit.

Eià igitur praeclara iuuentus, cecidit illa dira virago Inſcitia *& animam profundo vulnere vomit. Iam lucet tenebris aurora fugatis*, & Sol ſcientiae occiduus (Diuo Lucà Phaebeos agitante currus) noſtrum horizonta reuiſit. Facit ſe cunctis obuiàm Sapientia: *Dextræ iam iungere dexteram dabitur, & veras audire & reddere voces.* Vos igitur ſi qua virtus

...s animo, ...m: Pręstat didicisse iuuenes ig...
...uos quàm torpescere senes. Et vos cum vobis Deus ...
derit animam, quâ nihil praestantius, sic vosmet ipsos ...
ijcietis, vt nihil inter vos atque quadrupides interesse
velitis? Quod si quis ingenij opibus gloriam querere de-
creuit, quos sibi hactenus studiorum duces ad scientiam
omnem & virtutem proposuit, celeberrimos toto Orbe
viros, quos hic pręsentes video subsequatur: vt tot prae-
claris ingenijs quorum haec terra ferax annumerandus,
inclitę huius Vniuersitatis, & ipsius moderatorum glo-
riae, suus honos & emolumentum accedat. Dixi.

GLORIA IN EXCELSIS DEO;
pax hominibus bonæ voluntatis
AMEN.

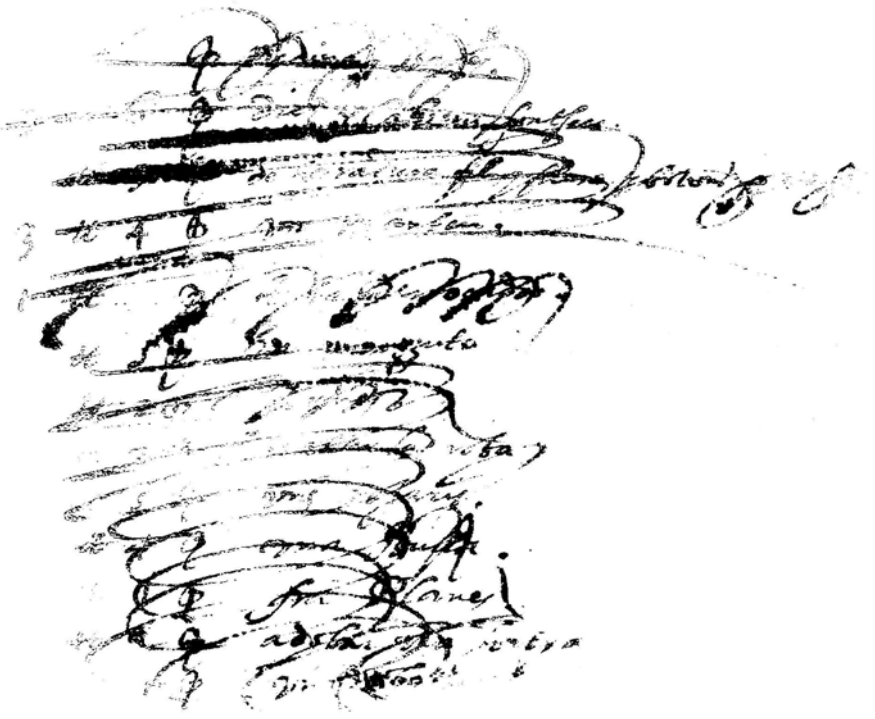

Sofomàquia lacònica, o guerra de la Ciència contra la Ignorància

Versió catalana
d'Alejandra Guzmán Almagro

Als cònsols i al Senat de Barcelona

Tots els homes que es nodreixen de l'alè diví i que consideren que la pàtria emana del cel recordaran que aquest món és només un lloc de pas i que la vida és un feixuc viatge, Pares de la Pàtria i Senat Magnífic. Vulguem o no, tothom acaba al mateix lloc: «A tots ens espera una mateixa nit; a tots ens toca trepitjar una vegada el camí de la mort».[1] Creieu-me, la meva pàtria només és una sola; un únic cel ens cobreix a tots i tots plegats respirem el mateix aire.[2] Com els peixos comparteixen un sol mar, tots nosaltres anomenem «mare» a la terra.

L'avarícia fou la primera que va imposar fronteres. El terrible desig de governar va provocar que un de sol prengués per a ell allò que era de tots: emmurallà cada porció de les terres, i la discòrdia dividí els homes que fins aleshores vivien en companyonia. Tanmateix, la nostra espècie encara és la mateixa: «la nacionalitat no canvia la naturalesa».[3] Crec que la terra proveeix a tothom del que és necessari per viure, però no passa el mateix pel que fa a viure bé i en santedat. Vols viure tot sol? Queda't a casa teva, tingues un mateix lloc de naixement i de mort. Vols una pàtria per a tu i per als altres? Aleshores visita altres terres. El fruit daurat de la prudència no creix en un únic arbre, sinó que es cull a tot el jardí. «El mercader sol·lícit corre cap als mercats més remots de l'Índia, fugint de la pobresa, travessant roques i focs...».[4] Per què no cerques per tot arreu els beneficis de l'ànima,

1. La referència és: Horaci, *Odes*, 28: «Sed omnis una manet nox et calcanda semel via leti».

2. *Cf.* Mateu 5,45.

3. Una altra referència a Horaci, el qual diu a *Èpodes*, 4, 1: «Fortuna non mutat genus»; és a dir, que les circumstàncies no canvien les persones.

4. Horaci, *Epístoles*, 1, 1, 45.

la riquesa de l'intel·lecte, els aliments de la divina ment? Jo mateix medito sovint que mai m'he penedit de les meves decisions, i només l'esperança de tornar a la pàtria em fa suportar la fatiga del llarg camí. Perquè, encara que vegi que complau a cadascú pertànyer a una nació, confesso que jo he nascut d'una raça tal que no enveja a cap mortal. I, tanmateix, els meus lars (per grans que siguin) no m'acullen. Aleshores, quina és la meva pàtria? Ho diré en poques paraules: tot allò que el Senyor ha creat exhala la seva presència davant nostre. Si ja és vergonyós sentir-se un estranger a la pròpia pàtria, més encara és ignorar-ho tot i errar estúpidament dins d'un mateix. En conseqüència, la meva resolució és fer-me expert a saber d'on vinc, cap a on vaig i el sentit de totes les coses.

La ment copsa tot allò que no convé veure amb aquests ulls, i allò que és negat a la visió exterior, l'intel·lecte, com per propi dret, exigeix que li sigui mostrat. La visió exterior, però, no s'aferra a això o a allò altre, sinó que prefereix posar a la vista les coses que la raça de mortals sencera i tots els homes, encara que les contemplen plegats, les desitgen per a ells sols. No obstant això, tant l'agudesa de la ment, corrompuda pel pecat fosc, com la brevetat de la vida i la mort, que accelera el seu pas, limiten aquests desitjos. Malgrat tot, no temem aspirar-hi.

Així doncs, he recorregut la major part del florent Regne Lilífer,[5] oh, glòria de la vostra estirp!, Senadors Il·lustríssims. La fama de l'antiga Favència arribava fins als confins de la Terra i, com la brillant estrella d'Orient, em persuadí de dirigir-me a Barcelona. Tan bon punt vaig arribar-hi, vaig ser reconegut i em vaig beneficiar de la vostra ajuda, Pares de la Pàtria amatents. Admiro la vostra ciència, ornament en altre temps d'aquesta República, i encara avui, entre els estrangers, hi ha glòria perenne en el nom de Catalunya. Per això, per disposició unànime d'homes eminents —«com una oca entre cignes»—,[6] vaig pronunciar algun discurs.

Sigui quin sigui el nostre talent, vosaltres ja l'heu posat a prova tres o quatre vegades de paraula, i m'heu imposat, per celebrar les primícies dels estudis amb el discurs del dia de Sant Lluc, la facultat concedida d'inter-

5. Es refereix al regne de França, descrit de vegades com el «portador de la flor de lis» pel seu símbol heràldic.

6. Paràfrasi d'un vers de Virgili, *Èglogues*, 9, 35: «sed argutos inter strepere anser olores» ("com una oca que claca entre cignes cantors").

pretar públicament l'Enciclopèdia (gairebé com si la retornés de l'infern, ressuscitada de la mort), una càrrega no exempta d'honor. He sostingut el millor que he pogut la càrrega desigual sobre les meves espatlles. Em vaig dir: no m'esforço a complaure aquells a qui ja els desagrado. Però l'Enveja, la mort venjadora de la Ignorància —que és igual en tots els temps—, m'assetja en va. M'aixeco, palma en mà, sota el seu pes.[7] Aquells que insisteixen amb més fúria, sortits dels estables d'ovelles i dels bovals, camperols que s'acosten als altars, no només mosseguen amb les dents, sinó que també retorcen verins terribles amb tòxica llengua, com metzines cuinades durant tot l'hivern, i amb l'alè putrefacte d'una ànima corcada d'immundícia remouen amb la boca repugnant ben oberta, i amb més arrogància encara, les seves calúmnies. Creuen, clarament, que Mercuri[8] els servirà un banquet, si no és amb esforç ni treball, almenys arrencant amb la llengua les entranyes dels altres, i invoquen la ruïna del nom aliè per obtenir glòria. D'aquesta banda, en canvi, el cuc a penes toca amb el cap les meves sandàlies, per tant, que passi de llarg. Un que em persegueix amb una mica més de moderació diu: «La invenció m'agrada, però amb quin propòsit hi ha tants versos?». Jo li contesto: Si la invenció poètica no et desagrada, per què no tractar-la poèticament, com faries tu? L'estil és apropiat a la matèria. A més, tu anomenes «poemes» allò que per a mi és simplement una forma sofisticada de parlar. La natura em negà els versos, però m'animà a fer servir la prosa mètrica. Saps què vol dir parlar lacònicament? Un discurs agut i breu cerca gravetat, no quantitat. Aleshores, Pares de la Pàtria i Senat Il·lustríssim, prole del vostre Imperi: el fruit de la meva penúria us prega que, ja que ha sorgit del vostre mandat, s'aixoplugui també sota el vostre escut per tal d'evitar les rabioses dents dels gossos afartats i els dards enverinats de l'enveja. Si veig que aquest discurs és ben rebut, m'atreviré amb coses majors. A tu, envejós, et prego que beguis de nou, «emborratxa't amb l'or líquid»[9] i, després, jutja a la fi, de manera més sensata, «ara que ja

7. La palma de la victòria, símbol del triomf a Grècia i Roma i que es concedia als atletes i els militars.

8. El déu romà de les mercaderies i els guanys.

9. Aquí s'adapten uns versos de Virgili, *Eneida*, I, 739, durant el banquet que Dido celebra a Cartago en honor als troians: «ille impiger hausit | spumantem pateram, et pleno se proluit auro» ("ell agafa sense vergonya la pàtera llustrosa i beu el daurat vi").

has digerit el vi de Falern»,[10] si és necessari afegir heura a l'obra.[11] Perquè, encara que continuïs rosegant-me amb les teves crítiques, l'enveja no em preocupa: «que rebentin d'enveja els budells de Codre!».[12] Només us demano, Senat Il·lustríssim, que em protegiu tal com jo us protegeixo a vosaltres. Que tingueu una pàtria duradora, que la pàtria us sigui pròspera per tota l'eternitat.

El vostre afectíssim John Leslie de Crichie
Doctor en ambdós drets

10. És una referència extreta de l'autor satíric romà Persi, *Sàtires*, 3, 3, en parlar del *Falernum despumatum*, és a dir, el vi un cop se li ha tret l'escuma, quan s'ha begut. El vi de Falern era un dels més apreciats a l'antiguitat.

11. L'heura està relacionada amb el vi, i també amb la poesia i el déu Bacus. A Roma era costum penjar heura a les portes de les tavernes per assenyalar que s'hi venia bon vi.

12. Codre (o Codrus) s'esmenta a Virgili, *Bucòliques* (7, 22) amb una frase similar: «rumpatur ut ilia Codro». El personatge s'identifica amb un cert poeta envejós.

Dístics de Joan Dorda
en lloança de l'autor i l'obra

L'enginy dels poetes reclama també poesia de poetes.
Recita molts versos del Príncep dels poetes i d'altres:
En recita molts sencers, la majoria, a mitges,
compostos, certament, no sense pròpia lloança.

Aquí es lliura una guerra: la venerable Ciència lluita
i la Ignorància, colpida, s'abat vergonyosament.
Ací i allà també s'enfronten les dues germanes
i companyes, i el combat ha sortit prou bé.

El cel envia auxili, la victòria cedeix
davant les nobles arts i igualment útils.
És posat com a guia el diví Lluc, amb armes victorioses.
A ell, i alhora a Déu, se li rendeixen gràcies.

Aquest Doctor imita els espartans per tot arreu,
tant si defensa causes com si ensenya doctrines.[1]
Al savi, la vana ostentació de paraules buides li desplau.
Aquesta brevetat no pot mancar d'elogi.

Que aquest estil lacònic i la mesura en parlar
és un costum que Crisp[2] aplicava a la Història;
i que seguí Tàcit, i altres escriptors molt erudits
a qui l'Autor també ha imitat.

---

1. Dorda fa referència al títol de doctor en ambdós drets que ostentava l'escocès ja en aquesta data.

2. L'historiador Gai Sal·lusti Crisp.

Discurs

Sofomàquia lacònica, o guerra de la Ciència contra la Ignorància

«Tocar les coses sagrades no és lícit fins que no em renti en l'aigua viva d'un riu.[1] Déu és el principi de la Musa.»[2] Ell serà el primer a qui invocaré, per tal que asseguri la sagrada empresa. Tu, Mare misericordiosa, eleva les nostres pregàries al teu fill, santa Maria, com ara et supliquem a tu amb l'angèlica salutació: Ave Maria!

«Em vaig esbalair, el pèl se'm posà de punta i la veu s'ofegà a la boca.»[3] Pares de la Pàtria, Magnífic Rector d'aquesta ínclita Universitat, pares religiosíssims, cavallers fortíssims, doctors egregis, barons greus i audiència celebèrrima:

Aquests silencis em terroritzen. Així doncs, ara tots «atenen mantenint la mirada»;[4] tots depeneu d'un sol home? Si el Sol només em mirés a mi, o

---

1. Adaptació dels versos de Virgili, *Eneida* (1, 714-720): «hanc ex diuerso sedem ueniemus in unam. | tu, genitor, cape sacra manu patriosque penatis; | me bello e tanto digressum et caede recenti | attrectare nefas, donec me flumine uiuo | abluero». El passatge té lloc durant la fugida d'Enees després que Troia ha estat assolada, quan l'heroi ordena al seu pare Anquises que prengui els penats, divinitats protectores, ja que ell és impur perquè ha matat durant la guerra, per la qual cosa ha de fer un ritual de purificació rentant-se en un riu.

2. En aquesta ocasió, una adaptació de Virgili, *Bucòliques*, 3, 60: «Ab Iove principium musae, Iovis omnia plena». Virgili s'havia inspirat en una obra grega, els *Fenòmens* d'Arat (315 aC-240 aC), on el vers es formula, en la traducció llatina (per exemple, en Ciceró), de forma molt semblant a la de Leslie: «Ab Iove Musarum primordia».

3. Virgili, *Eneida*, 2, 774.

4. Virgili, *Eneida*, 2, 1-2. És el famós inici on l'heroi Enees comença a narrar la seva epopeia al palau de la reina Dido, davant el silenci i l'atenció de tothom.

si únicament jo mirés el Sol, em cegaria a l'instant amb una densa foscor. Però ara tots els estels més brillants del món m'estan mirant i estan fixats en un mateix lloc. En altre temps, una majestat menor va fer que a Demòstenes se li assequés la llengua; tanmateix, quan un està en una posició de la qual no pot retrocedir, la necessitat mateixa el torna eloqüent. «Pobre de mi! Em llanço cap al que és prohibit, intento fer el camí que m'ha estat negat.»[5] A les espatlles no se'ls pot demanar que suportin un pes tan gran, «ni corresponen ja tals dons a aquestes forces;[6] és una lluita desigual contra Aquil·les»,[7] sota el casc del qual vet aquí el cap d'un Ulisses. «Sens dubte, la llança del fill de Pèlias serà massa pesada i greu per a aquests braços inexperts.»[8]

Si estigués a les meves mans,[fol. 1v] escolliria la moderació. Però com que així ho han volgut els déus, «només em correspon obeir els mandats».[9] Així doncs, que ningú s'admiri —us ho prego— amb quin ànim i amb quina confiança, essent tan jove, amb aquest enginy i en aquest lloc tan il·lustre, m'he atrevit a aixecar-me per parlar, quan tants i tan eloqüents homes del nostre temps han guardat silenci. En conseqüència, com que soc massa petit per tractar grans assumptes, essent jove, tracto temes jovenívols.

«Mireu, es crida a les armes! L'enemic ja és dins de la muralla.»[10] No us correspon ja a vosaltres decidir si resistiu o si us llanceu al combat: el temps de lluitar és cosa vostra, que la vostra prudència aguda i els savis consells vetllin pel bé comú.

Que els ancians protegeixin el Senat. Nosaltres, amb la força juvenil, provarem d'oposar el coratge i el pit als enemics. Que s'obrin les portes de la guerra, i qui desitgi aprendre, que s'hi allisti!

---

5. Paràfrasi dels versos d'Ovidi, *Amors*, 3, 4, 17: «nitimur in vetitum, semper cupimusque negata» ("sempre desitgem allò que se'ns nega").

6. Ovidi, *Metamorfosis*, 2, 54-55. Faetó, fill del Sol, demana al pare poder muntar al seu carro, però el pare el persuadeix de no pujar-hi, ja que és massa jove: «magna petis, Phaethon, et quae nec viribus istis | munera conveniant nec tam puerilibus annis».

7. Virgili, *Eneida*, 1, 475. Aquil·les no té rival i és inútil voler igualar-lo.

8. Ovidi, *Metamorfosis*, 13, 108-110, a propòsit de les armes d'Aquil·les, que ningú més no pot portar: «sed neque Dulichius sub Achillis casside vertex | pondera tanta feret, nec non onerosa gravisque | Pelias hasta potest inbellibus esse lacertis».

9. Virgili, *Eneida*, 1, 77. El déu del vent, Èol, acata les ordres de Juno d'allunyar els troians del seu destí.

10. Possiblement, la segona frase és de Virgili, *Eneida*, 2, 290.

La tenebrosa Ignorància està present i, amb ella, a molts arrossega cap a la batalla. L'exèrcit enemic no és visible als ulls i no hi faràs front amb espasa de ferro: el combat és intel·lectual, una lluita pel regne més ric: el de la ment humana. Qui aconseguirà el seu cim? La Ciència o la Ignorància? La llum o les tenebres? Pal·las o Plutó?[11] Ja combaten des de fa molt temps amb un Mart canviant.[12]

La Ignorància convoca els exèrcits infernals: a la seva ala dreta col·loca les Seduccions del plaer, acompanyades de la Vanaglòria del llinatge i la riquesa. A l'ala esquerra hi ha l'Ociositat i la Desídia; després d'elles, marxen l'Enveja del bé i la Presumpció de si mateix. La Ignorància ocupa el centre de l'exèrcit; la segueix la cega Imprudència, amb una gran multitud de vicis a manera de comitiva. Després ve la resta. En primer lloc avança la Impietat, que menysprea els déus, seguida de prop per totes les Heretgies, que s'aglomeren com una de sola. Fins aquí ve la Injustícia, ai las!, ignorant de les lleis, i tot seguit irromp també la Incompetència mèdica, que ha mort tants impunement. Les segueix i anima des de darrere l'Estupidesa, ignorant de la natura de la Mare Terra i de les causes de les coses. De lluny, arriben la Barbàrie del llenguatge i aquella que menysté les paraules que revelen la divina ment, la Vasta Xerrameca, que ha oblidat la gramàtica primera. I així, ben formada, avança aquesta falange enemiga.

Del bàndol contrari, no amb menys decisió, marxava la Ciència, amb la cabellera resplendent com la corona d'un cèsar, tot i que poc confiada de les seves forces. Envia precs[fol. 2] eloqüents, per tal que des del cel demanin auxili a Déu contra el ferotge enemic. I, mentrestant, ella no es demora ni «deixa caure els ulls en un somni dolç»,[13] sinó que compon el seu exèrcit. Les primeres són la Pura Consciència, per comprendre l'estudi natural; la Humilitat i l'Admiració la sostenen. En un altre flanc marxa la Diligència, a qui s'uneix el Sentit, seguit per l'Experiència fidel i també per la Imitació del bé. La Ciència, dempeus al centre, sobresurt per damunt de

---

11. Pal·las Atena, deessa de la saviesa, la qual es contraposa a Plutó, en aquest cas el déu que representa la riquesa material.

12. Com a déu de la guerra, Mart es feia servir per referir-se a aquesta i hem mantingut l'expressió llatina a la traducció.

13. Virgili, *Eneida*, 4, 184-185, en una de les més belles descripcions de la nit: «Nocte uolat caeli medio terraeque per umbram | stridens, nec dulci declinat lumina somno».

totes i avança envoltada per un dens exèrcit. A la destra de la Senyora hi ha la Teosofia, gairebé caiguda del cel, i al seu costat, aquella a qui nosaltres considerem digna del nom de Saviesa Primera. Molt a prop seu hi ha situada la Matemàtica, ornada amb moltes i variades figures. Al costat esquerre d'aquesta nostra Ciència s'hi uneix la Física, instruïda en les causes dels fenòmens que consisteixen en els cossos. Les segueix la Medicina i, una mica més enllà, hi ha l'Ètica, al costat de la qual arriba la Jurisprudència, volant amb ales lleugeres i emergint del mar de les lleis. Al seu torn, per darrere les segueix la Lògica, que raona. Després avancen la Retòrica i també la Gramàtica, que tanquen la formació. Com a suport de totes es disposen l'Agudesa mental, el Mètode i la Memòria guardiana.

I ja s'acostaven les tropes. La Retòrica pren la tuba, la Gramàtica toca la corneta «i amb el bronze agiten els homes, i encenen Mart amb el cant. Començo la narració de les armes amb les quals s'eleva la glòria fins al cel»[14] d'aquest liceu.

Surten les primeres línies i en llarga formació sembren la batalla. Ja provoquen l'enemic des de lluny, amb les llances, ja els veus amenaçant amb javelines. L'aire es torna de ferro, per la boirina ardent del plom que vola per sepultar els enemics; el cel apareix cobert de fletxes de fusta que oculten el sol. La victòria és incerta, ara s'inclina cap a un costat, ara cap a l'altre. Es lluita llargament amb Mart incert. Finalment, s'arriba al cos a cos; la llança inútil cedeix davant l'espasa, el baluern és immens, el clamor arriba fins al cel. Es barregen els abismes amb les altures: «el clamor de les tubes i el terror de les armes prenen força».[15]

El furor s'apodera de la Ignorància, ja pròxima a la mort, i es llança cap a la primera fila i s'atreveix a més d'allò que les seves forces li permeten. La previsora Saviesa es lliura a la guerra amb estratègia. La temerària Ignorància, en veure que perd part del terreny, decideix, enfurida, no morir sense venjança. Així es desencadena ara un combat cruel. La Saviesa resisteix amb cautela, esquiva els cops, no llança en va cap projectil contra els

14. Virgili, *Eneida*, 6, 185. La segona part, «Ordior…», pertany al primer vers del poema èpic *Púniques*, de Sil·li Itàlic.

15. Aquí hi ha una elaboració a partir de dos versos de Virgili que descriuen la guerra de Troia: *Eneida*, 1, 192, «et caelo clamorque uirum clangorque tubarum», i 1, 313, «exoritur clamorque uirum clangorque tubarum».

enemics: «Ja tot s'omple de planys,[fol. 2v] la por regna a tot arreu i onsevulla hi ha imatges de mort».[16] Cadascú cerca el seu enemic; peu contra peu, home contra home. Primer, la Pura Consciència clava una daga sota el pit del Pecat Mortal: per fi es fa un lloc a l'ànima per a la Saviesa! La Humilitat sotmet l'Arrogància amb l'arc; la Diligència venç l'Ociositat. Un curiós amor per aprendre anima a totes les tropes en combat. Mira com cau la Confusió sota la destra del Mètode! Ferit de mort, l'Oblit deu el seu final a la Memòria. La resta de l'exèrcit enemic dona l'esquena i fuig: «En la fugida, cerca la salvació en un amagatall, oh vergonya!, llançant vilment les armes».[17]

Ara avança la línia central de l'exèrcit: aquí es decideix tot el que importa per al bon desenllaç de l'assumpte. Aquí es trobarà una «feliç victòria o una ràpida mort».[18]

Tement la sort dels seus, així se'ls adreça la nècia Ignorància, amb un rostre que revela la seva ràbia: «Preneu les armes, soldats de la incultura! —proclama—. La llum postrema crida als vençuts. Lliureu-me a l'enemic, deixeu que reprengui les batalles un cop més. Morim! —diu—, i llancem-nos al bell mig de les armes. L'única salvació per als vençuts és no esperar cap salvació».[19] Així parlà, i com una fera terrible es llançà ella mateixa contra el ramat, corrent talment embogida.

Inicia el combat la Logorrea, d'esfereïdora llengua, tota envoltada de freqüents solecismes. Li fa front, però, la Forma gramatical —agradable a

---

16. De nou, es pren la descripció de la guerra de Troia de l'*Eneida* de Virgili (2, 368): «Crudelis ubique luctus, ubique pauor et plurima mortis imago».

17. Es tracta d'una paràfrasi del Psalm 77 composta per George Buchanan (1506-1582), humanista, poeta i historiador escocès, considerat un dels intel·lectuals escocesos més influents del segle xvi. La seva obra *Paraphrasis in Tertium librum Psalmorum*, o reelaboració en vers dels psalms bíblics, fou utilitzada pels estudiants escocesos de llatí i coneguda per tot Europa. Els versos estan compostos en hexàmetres dactílics (poema 78, 22-23): «Terga dedit paene ante tubas, latebrisque salutem | (O pudor!) abiectis quaesivit turpiter armis?» ("en la fugida, gairebé abans de sentir les trompetes (oh, vergonya!), cerca la salvació en un amagatall, llançant vilment les armes").

18. La coneguda expressió sembla construïda a partir d'Horaci, *Sàtires*, 1, 7: «momento cita mors venit aut victoria laeta».

19. Virgili, *Eneida*, 2, 668-670. Novament, la narració de la guerra de Troia serveix d'inspiració: «arma, viri, ferte arma; vocat lux ultima victos. | reddite me Danais; sinite instaurata revisam | proelia. numquam omnes hodie moriemur inulti». Leslie acomoda els versos virgilians per compondre una paròdia del combat i fa servir diferents moments de la guerra dels troians, tal com és explicada per l'heroi Enees. Els dos darrers versos provenen igualment de l'*Eneida*, 2, 353-354: «moriamur et in media arma ruamus. | una salus victis nullam sperare salutem».

tots els qui estimen el bon parlar—, i «brolla un torrent de sang. Fortuna afavoreix el primer esforç».[20]

La vencedora es fa a un costat i deixa el camí que ha de prendre la Retòrica per enfrontar-se a l'enemic. Ella, contenta pel bon auguri, brandeja contra l'adversari la brillant Eloqüència, una arma gegantina esgrimida amb una mà enorme, i es retira vencedora. Que aquesta hagi sortit il·lesa plau a la República, que tant s'ha recolzat en els consells nascuts només d'aquesta art. L'Equitat està exultant, perquè la gloriosa Facúndia ha vençut aquella que en tantes ocasions va intentar destruir-la. S'alegra la Probitat, perquè la corneta de la seva lloança ha romàs intacta. I tota l'escola de doctes dona les gràcies als déus per tan esplèndid honor: que l'Eloqüència hagi vençut. Ella, que amb el seu ben parlar ha fet que els savis superin el vulgar de la mateixa manera que nosaltres superem les bèsties amb la parla.

Després, entren al camp la cega Obstinació i altres dificultats de l'art de guerrejar. Davant d'elles, la Lògica desplega la seva llança del raonament i les fa caure a terra. Aleshores, un núvol d'infanteria s'alça des dels tòpics i, envestint molts cops amb l'espasa..., ah!, quina destrossa[fol. 3] infligeix a la Ignorància!

Un cop vençuda la dificultat i dissipades les tenebres, la llum clara de la raó comença a filtrar-se per les escletxes de l'ànima. L'Agudesa de l'enginy s'afila, preparada com una espasa per donar mort a l'enemic. Per primer cop, comença a veure amb certa claredat allò que la nostra ment, si és instruïda per la raó celestial, comparteix amb el món celeste. A partir d'aquí, la Lògica —gloriosa en la seva retirada— entrega les armes a d'altres, perquè puguin llançar-se contra els enemics de la Ciència.

És ara quan, per primera vegada, els ànims de la Ciència es tornen greus. Irromp també, marcada amb el senyal de la creu, la nutrícia Teologia, digna de ser recordada, aixecant els ànims, car ja gemegava sota aquell gran pes. Designa Déu creador de tot, u i tri, i ensenya la caiguda del primer pare. Ara estableix lleis per al poble i tot seguit ens renova amb la promesa de la Gràcia. També ensenya a unir la fe en l'arribada del Messies i les

---

20. Una altra barreja de citacions virgilianes relatives a la guerra de Troia. La primera, de l'*Eneida*, 2, 532; la segona, de 2, 385.

nostres accions. D'aquesta manera, ens exhorta a pujar segurs l'escala cap al cel: predicant la Paraula cada dia i administrant els sagraments.

Mostra les heretgies captives, que després precipita a les flames de l'Infern, i amb la doble destral sagrada de la Paraula redueix els caps renaixents de l'hidra. Romandrà per sempre la glòria comuna de l'Església, ara que l'enemic ha estat batut.

Feliç pel triomf de la seva germana, la Metafísica, valenta, es lliura al combat. Ocupa el cim de l'enginy i amb el ceptre de la veritat destrueix a molts que capitanegen els errors. Mostra allò que pertoca a cadascú segons la seva necessitat; dona forces a uns altres i afegeix ànims en el combat, aclareix el que és dubtós i revela les armes amb què es poden sostenir els inexperts.

I, ja a punt d'entrar en batalla, la Matemàtica es recull en si mateixa: primer vola alt, albira el firmament i mostra com el món celestial influeix en les parts inferiors. «I canta les fases de la lluna i els eclipsis de sol, i a la raça d'homes i de bèsties; a les terres i els corrents del mar, i al cel profund. Oh, tres i quatre vegades afortunats aquells que primer es van interessar per conèixer aquestes coses!».[21]

En el cel escrigué el Senyor, com en un gran llibre, allò que és lícit que conegui l'Home, car tots els astres serveixen un únic Déu. La resta ho examina la Matemàtica a través dels números, o bé mesura les coses amb justícia i els col·loca un pes equitatiu. La Física aixeca les ires i, amb poderosa mà, fa girar una gran alabarda,[22] que a l'instant llança amb diligència contra la Indolència, que està mancada d'ulls tant al cos com a l'ànima, car no s'admira d'allò que veu, ni investiga les causes de les coses amb l'examen de la ment. «A aquesta, ràpidament, el cap dividit en dues meitats iguals, li penja a sobre d'una espatlla i l'altra.»[23]

---

21. La citació és una composició a partir de versos de l'*Eneida* de Virgili i també d'Ovidi. Del primer, pren els versos 1, 742, amb la variació «Et» per l'«Hic» inicial: «Hic canit errantem lunam solisque labores; | unde hominum genus et pecudes; unde imber et ignes»; i del segon autor, el vers 222 del quart llibre de les *Geòrgiques*: «terrasque trasctisque maris, caelumque profundum». D'altra banda, l'exclamació final pren de Virgili, *Eneida*, 1, 94, la interjecció «O ter quaterque beati» i la combina amb el vers d'Ovidi al coneixement de les estrelles (*Fastos*, 1, 297): «felices animae, quibus haec cognoscere primis».

22. En llatí, «magnam pinum», "un gran pi", que preferim interpretar com a metàfora.

23. Virgili, *Eneida*, 9, 754-755, en la descripció del cop mortal que l'itàlic Turn assesta al troià Pàndar: «[…] atque illi partibus aequis | huc caput atque illuc umero ex utroque pependit».

Tot seguit, la Física, en veure l'enemic exànime, ensenya que ha acceptat cada cosa segons la seva natura: despulla les causes de les coses, descobreix les pregoneses de la terra i revela les pedres i els metalls. S'admira del versàtil mercuri i se sorprèn amb el sofre i amb el pare dels metalls: «cap a quina cosa no empeny els cors mortals la fam de coneixement».[24] De quina manera creixen les coses? D'on extreuen l'esperit vital? Com generen els mars els peixos que hi neden? Nogensmenys, revela molts secrets: per què el mar retrocedeix? Per què els imants atrauen el ferro? S'enfila cap a les mansions celestes i explora el moviment del firmament en acció; després, observa cadascun dels elements en el seu ordre i desvela llurs misteris.

Ara es presenta la Medicina i de seguida salta al mig dels mals: ara trepitja aquests, ara aquells. Refrena els exèrcits tumultuosos dels humors interns: quan sobreabunden, en treu; quan escassegen, n'hi afegeix. Amb cadenes manté la mort captiva i ordena que es perllonguin els dies alegres.

La Filosofia Moral no tolera més dilacions, «sinó que reuneixen forces per la guerra i s'afanyen a unir-se»[25] totes les virtuts. La Justícia capitaneja les primeres files, la Fortalesa desafia els vicis: arrenca una gran batalla i «la terra, sacsejada pel cop dels peus, gemega».[26] La Virtut, ajudada només per ella mateixa, ha vençut; els vicis fugen cap al Tàrtar, la seva seu habitual. La vencedora regenera els costums, pren el timó de la República des de la popa i, juntament amb la Política, construeix ciutats, les augmenta i, un cop desenvolupades, les governa. Finalment, prescriu la manera d'evitar els vicis.

S'hi uneix la Jurisprudència, propera a la germana estimada. Què més cal dir? Ella, ajudada per l'Equitat i protegida per les lleis, captura la Injus-

---

24. S'adapten uns coneguts versos de Virgili, però amb el sentit canviat. Mentre que a l'*Eneida*, 3, 56-57, «Quid non mortalia pectora cogis, | auri sacra fames», qui empeny els mortals a fer qualsevol cosa és l'ambició material (*auri fames*), aquí és la fam intel·lectual.

25. *Eneida*, 2, 315: «sed glomerare manum bello et concurrere in arcem».

26. En aquest cas, es tracta d'una adaptació de versos, ja que pren una traducció llatina de la *Ilíada* d'Homer (2, 76: «τετρήχει δ' ἀγορή, ὑπὸ δὲ στεναχίζετο γαῖα») i l'adapta amb alguns llocs de l'*Eneida*. Amb freqüència, aquests versos, amb variacions, es van fer servir en la descripció de batalles en la literatura neollatina. A més, les traduccions llatines de la *Ilíada* van circular amb gran difusió durant el Renaixement, i una de les més famoses va ser la d'Angelo Poliziano (feta a l'edat de quinze anys i dedicada a Lorenzo de Mèdici). Les traduccions d'Homer al llatí van esdevenir un exercici acadèmic durant els segles XVI i XVII.

tícia i després tot ho pacifica. No permet que els humils siguin oprimits, infligeix càstigs als dolents, recompensa els bons i atorga a cadascú el que li correspon.

Finalment, avança l'Enciclopèdia, «a la qual cap mortal pot sotmetre amb l'espasa»,[27] a fi d'imposar la seva mà suprema en el combat. A l'instant, la Ignorància fuig precipitadament, però aquella, saltant del seu carro d'eugues, munta un cavall hispà, li clava els esperons als costats, i aquest vola àgil per igualar els ràpids vents. Ja ha atrapat l'enemic,[fol. 4] «aviat enfonsa la llança, i el ferro, traspassant-li el pit, s'entebeeix en el pulmó. El cos gegantí cau desplomat»,[28] la terra gemega, i l'Orc, terrible, rep la seva ànima. I, d'aquesta manera, només queden els cruels càstigs reservats a la Peresa. La Poesia ho lliura tot al cant heroic perquè sigui monument del temps que ha de venir. I vet aquí que, des del cel, arriba aquella divinitat a qui tots havien adreçat els seus precs de socors.

És fama que Déu acordà enviar el celestial Lluc des de les altures, el qual, havent abatut prest l'enemic insolent, ens procurà, com a pròpia, la victòria. Immediatament, la Retòrica —tal com li pertoca per ofici— restituí a Déu les degudes gràcies, «i dels seus llavis deixa anar l'esperada parla»[29] i s'adreça a les seves germanes de la manera següent:

«"Totes les nostres esperances i la confiança a guanyar la guerra han reposat sempre en l'auxili de Lluc",[30] les súpliques del qual, elevades al cel, foren de tan gran pes i mèrit davant l'Altíssim que, per elles, la victòria ens fou atorgada i concedida sobre els nostres adversaris. Aquesta veritat, tots nosaltres la reconeixem avui. I perquè no siguem desmemoriats d'un benefici tan alt ni la ingratitud ens estampi la seva marca, cal, si bé la vida bea-

27. Potser una adaptació dels versos de Virgili, *Eneida*, 7, 692: «At Messapus, equum domitor, Neptunia proles, | quem neque fas igni cuiquam nec sternere ferro» ("I Messap, domador de cavalls, fill de Neptú, a qui ningú pot sotmetre ni amb el foc ni amb l'espasa"). La fórmula *sternere ferro nefas* ("no poder sotmetre algú amb l'espasa") serà utilitzada sovint en la literatura neollatina de to èpic i reminiscències virgilianes.

28. La primera part pertany a l'*Eneida*, 2, 530: «insequitur, iam iamque manu tenet et premit hasta». Després, *Eneida*, 9, 701: «et fixo ferrum in pulmone tepescit». I un altre vers final pertany a l'*Eneida*, 9, 708: «Conlapsa ruunt immania membra».

29. Ovidi, *Metamorfosis*, 13, 126, en parlar de la tècnica retòrica d'Ulisses, que abaixa els ulls i mira a terra abans de començar a parlar. El passatge d'Ovidi està inspirat en Homer, *Ilíada*, 3, 203 i seg.

30. Una altra variació de Virgili, *Eneida*, 2, 162-163, que substitueix Atena per sant Lluc: «Omnis spes Danaum et coepti fiducia belli | Palladis auxiliis semper stetit».

tíssima del gloriós Lluc sobrepuja tot elogi humà, que amb breus paraules —car la veritat no vol adulació— resseguim la sèrie dels seus actes, que la sola commemoració basta per omplir d'honor i de glòria la seva lloança.

»El gloriós Lluc, de nació sirià, fou ja assenyalat per Déu des que era al ventre de la seva mare, i nat d'estirp noble i de llinatge il·lustre. Volgué el Senyor, per inspiració als seus pares, que el fill fos anomenat Lluc, aquell que, com un llum resplendent, havia d'il·luminar tot l'orbe del món amb la torxa viva de l'Evangeli, especialment els pobles de parla grega, "car, sovint, les coses reben els noms segons allò que els pertoca".[31] Ja des dels tendres bressols de la infantesa, encara lactant, mostrava senyals inequívocs d'un enginy diví i d'una natura excel·lent, meravellant tothom per l'esperança que oferia. I creixent alhora en ànima i en cos, ben aviat superava la mesura mateixa de l'edat amb una saviesa divina. Arribat a la florida joventut, fou confiat, com corresponia a la seva noble condició, als més insignes barons i mestres de l'època i del lloc, per tal que, sota llur cura, es cultivés ensems en el saber i la consciència. Havent després finalment tot allò que la resta podia arribar a saber, abraçà amb singular dedicació l'estudi de la medicina, a fi de, com a metge, poder portar també remei a les ànimes malaltes. I, veient-lo el Senyor, encès d'amor i zel per la veritat divina, no volgué deixar-lo perdre en els afers transitoris, ans l'acollí en la companyonia de la salvació, on, amb feliç conjunció, maridà la saviesa divina amb la ciència humana,[fol. 4v] en la qual superava la resta amb escreix. Rebé el Senyor sota sostre hospitalari, i es feu lleial soci del diví sant Pau i el seguí com a company en la collita d'ànimes. És tingut com a caríssim per la Santíssima Verge, la qual, amb la memòria més fidel, li confià molts fets del Senyor, i n'escriví molts d'altres que s'havien deixat sense consignar. Per tant, prenent ell sobre les espatlles el sagrat honor d'ésser Evangelista, es completà el nombre de les figures d'animals místics.[32] Com l'Àliga mira el Sol, així el diví Lluc alçava sempre els ulls de l'enteniment vers Déu i els assumptes celestials. Com el Lleó, va abatre els vicis, va vèncer els plaers i les seduc-

31. Conegut proverbi llatí, atribuït a Plató però molt present en la paremiologia renaixentista, per referir-se als noms propis que són adients a qui pertanyen: «Conveniunt rebus nomina saepe suis», o bé «Nomina cum re consentiant».

32. Es refereix a la simbologia que representa els evangelistes: l'àngel per a Mateu, un bou per a Lluc, un lleó per a Marc i una àliga per a Joan.

cions de la carn, i tota la seva vida romangué verge. Mai no li fou permès a ell, que havia estat nodrit amablement en el si de la Fortuna, que els plaers l'aboquessin a la voluptuositat, que la pobresa l'empenyés cap als béns materials, ni que l'estudi de la saviesa humana l'apartés del seu ofici i el dugués a l'ambició. Essent humà, el beat Lluc fou com Déu per als homes: ajudà els seus germans i amb els seus consells reconfortà a tothom.

»Tal és la preeminència de l'Evangeli segons sant Lluc, que —cosa que no es llegeix sobre cap dels altres— el diví Pau estableix la més alta lloança d'ell a totes les esglésies. Amb tanta elegància relata la història sagrada, que no cedeix gens davant Sal·lusti, el primer en la història romana. En el seu Evangeli irradia una triple medicina: guareix les malalties de l'ànima amb la penitència, enforteix la ment sana amb consells prudents i preserva l'ànima mitjançant l'evitació del mal. Si apropes la mà al foc, et cremaràs; igualment, les males companyies corrompen els bons costums.

»Així visqué, ple de l'Esperit Sant, el diví Lluc, com el bou que és sacrificat a Déu, testimoniant que Crist fou sacrificat. Ell viu eternament i amb pregària humil resa a Déu per nosaltres.» I, havent parlat així, finalment la Retòrica guardà silenci.

Eia, doncs, jovent il·lustre: ha caigut aquella guerrera monstruosa que era la Ignorància i «vomita l'ànima per la ferida profunda. Ja brilla l'Aurora, ara que les ombres han estat foragitades»,[33] i el Sol del Saber, que declinava, ja torna a veure el nostre horitzó, car el diví Lluc agita el carro de Febus.[34] La Saviesa surt al pas de tothom: «ja podreu donar la mà dreta a la mà dreta, i escoltar i pronunciar paraules veritables».[35] Vosaltres, doncs, si guardeu cap virtut[fol. 5] en l'esperit, aprofiteu l'ocasió, que val més que els joves mandrosos hagin après quelcom que no pas que els vells s'endormisquin.

I vosaltres, mentre Déu us concedirà ànima, que no hi ha res més preuat, us degradareu a vosaltres mateixos fins al punt que no hi hagi cap

---

33. Virgili, *Eneida*, 1, 525: «Iamque rubescebat stellis Aurora fugatis» ("I ja, en fugir les estrelles traspuntava la rogenca Aurora").

34. Apol·lo, també anomenat Febus, relacionat amb el Sol i, com aquest, representat amb el carro.

35. Variació de Virgili, *Eneida*, 1, 407-409, amb el sentit contrari, ja que Enees no pot tocar la imatge del pare: «Quid natum totiens, crudelis tu quoque, falsis | ludis imaginibus? Cur dextrae iungere dextram | non datur, ac veras audire et reddere voces?» ("Per què, cruel també tu, et burles tants cops del teu fill amb falses imatges? Per què no és concedit unir la destra a la destra i escoltar paraules veritables i tornar-les?").

diferència entre vosaltres i les bèsties de quatre potes? Perquè, si algú amb els seus dots ha decidit cercar la glòria, que segueixi cap a tota ciència i virtut aquells que fins ara ha tingut com a guies en els estudis: aquests homes celebèrrims arreu del món, que aquí mateix veig ara presents. Que s'esforci per ser comptat entre aquests grans talents, dels quals aquesta terra fèrtil és generosa, d'aquesta ínclita Universitat, i que afegeixi honor i profit a la mateixa glòria dels seus governants. He dit.

Glòria a Déu a dalt del cel
i pau als homes de bona voluntat.
Amén.

Aquesta edició facsímil de Sofomàquia lacònica, o guerra de la Ciència contra la Ignorància s'ha acabat d'enquadernar el quinze de setembre de dos mil vint-i-cinc amb motiu del cinc-cents setanta-cinquè aniversari de la Universitat de Barcelona.

L'humanista escocès John Leslie va ser convidat per la Universitat de Barcelona a impartir-hi la lliçó inaugural del curs 1612-1613. Ja aleshores havia exercit la docència en diverses universitats de França, Itàlia, l'Imperi Germànic i la Monarquia Hispànica. Posteriorment va esdevenir professor de la Universitat d'Oxford i va seguir una important carrera a l'església anglicana.

Al Paranimf de la Universitat, situat a la Rambla dels Estudis, Leslie pronuncià la conferència *Sofomàquia lacònica, o guerra de la Ciència contra la Ignorància* davant els membres del Consell de Cent, el rector de la Universitat, les autoritats acadèmiques i eclesiàstiques, i una nombrosa representació d'universitaris i ciutadans. El text descriu en termes didàctics, i fins i tot un punt teatrals i còmics per suscitar l'interès de l'alumnat, com la Ciència utilitza les seves forces (la Matemàtica, la Física, la Medicina, la Filosofia Moral i la Jurisprudència, la Lògica, la Gramàtica i la Retòrica, i la Teologia i la Metafísica) en el combat contra les tropes de la Ignorància (la Vanaglòria, la Desídia, la Peresa, la Injustícia i l'Estupidesa). Les armes que faran possible la victòria de la Ciència són la Consciència, la Humilitat, la Diligència, el Mètode i la Memòria.

Quatre segles més tard, l'enfrontament entre Ciència i Ignorància descrit per John Leslie continua plenament vigent. Aquesta edició, que conté el facsímil de la conferència en llatí i la traducció al català, s'emmarca en el 575è aniversari del privilegi de fundació de la Universitat de Barcelona atorgat per Alfons el Magnànim el 1450.

UNIVERSITAT DE BARCELONA
Edicions